

ДМИТРО ЛЕВЧУК

З ПОДОРОЖІ ПО ЕВРОПІ

1969

В СУЧАСНІЙ ЕВРОПІ

1975

ДМИТРО ЛЕВЧУК

З ПОДОРОЖІ ПО ЕВРОПІ

1969

В СУЧАСНІЙ ЕВРОПІ

1975

1978

Накладом Ірини Левчук — дружини Автора

Всі права застережені

Computering by Petro Yamnik, 9 Lincoln Pl. Clifton, N. J. 07011

Printed in U.S.A. Litho-art, 231 E., 14 St., New York, N.Y.

ПЕРЕДМОВА

Щоб належно вшанувати пам'ять свого чоловіка радника Дмитра Левчука, що трагічно згинув на вулиці Філядельфії дня 18 липня 1977 р., дружина Ірина постановила видати друком його репортажі з поїздки по Європі. Покійний радник Дмитро Левчук, що згинув на 77-му році життя, це бувший юрисконсульт київського трамваю, визначний член Гетьманського Руху, займаючи в ньому високі пости, талановитий журналіст-публіцист та громадський діяч. Довгі роки писав знамениті коментарі на советську дійсність. В своїх коментарях на сторінках «Америку» та «Батьківщини», він як правник, торощив немилосердно советську дійсність, оголюючи її, і як таку показував нам її забріханість, її монгольську вдачу. Українська громада в діаспорі стратила свого вірного сина, палкого патріота, який горів безмірною любов'ю до свого народу й вірив в його недалеке світле й для цього працював і навіть, опираючись на дійсності, опрацював для майбутньої нашої держави конституцію з людським та християнським обличчям. Та не місце проте тут писати.

Автор капітальної праці під псевдом Дмитро Гирський «Дивні способи виправдування антидержавної політики»

У своїх репортажах з подорожі по Європі та про визначні пам'ятники чи Англії, Франції з 1969 р., що були друковані на сторінках «Америку», Покійний Дмитро Левчук, як бистрий обсерватор, знаменитий журналіст, подав нам у своїх спостереженнях не тільки сучасне, що бачив у даній країні, але він заглянув і в історію даної країни від її повстання, малюючи її розквіт, спиняючись на її культурних, економічних справах. Перед очима маєте цілу картину величі даної держави з її осягами й недоліками. Їх читається із найбільшою цікавістю, бо хто не мав змоги відбутися такою подорож по тих країнах, збагачує своє знання і може тільки дякувати авторові, що не поскупився і обдарував нас тим, що бачив, що своїм бистрим оком заобсервував. Майже у кожній країні спиняється на її визначніших будівлях, пам'ятниках, її музеях, і ви мандруючи з автором, маєте перед очима дану країну з її найкращими культурними здобутками. Кажу, чи то в Англії, Франції, Німеччині, Швейцарії, Італії, можна за Покійним кінчати про репортаж з 1969 р. його словами: «А тепер підсумовуємо бачене в 5-ох країнах Європи. Кожна країна Європи має своє національне обличчя, свою суть. Кожна з них сприймала від чужих країн лише ліпше, що сприяло для

розвитку своєї національної культури. В Англії, Франції, Баварії, Швейцарії і Італії, поруч із національними пам'ятниками, залишились пам'ятники чужого перебування, наприклад античного Риму, але вони підкреслюють лише силу національного розвою, якою увільнено країну від чужого володіння колись». Ми б додали від себе: кожна нація прийнявши щось чуже, перетопила його у своєму національному горнілі на користь своєї рідної культури.

Побачивши такі надбання тих країн, Покійний Д. Левчук стиняється над гіркою долею України, бачучи її ограблену, сплюндровану москалями й гірко переживає її поневолення, але, як я згадав, він міцно вірив у недалеке світле рідної держави й дав нам у науку, що коли вона повстане, з рідних наших міст мають зникнути прізвиська, ненависні для українця, — московські назви вулиць. Він вірить, що «Києво-Печерська Лавра (автор був у Люрді), як місце з'явлення Божої Матері й чуда Божого, має бути перетворений в український Люрд, стати осередком віри, спокою і смирення перед Богом українських людей». «Наша боротьба свята! Тому недалекий час, коли дзвони св. Софії в Києві, св. Юра у Львові та всіх Церков України сповістять про закінчення боротьби торжеством нашого народу». Такими словами Покійний Дмитро Левчук скінчив свій репортаж з 1969 року.

У своїх репортажах з 1975 р. н. н. : «В сучасній Європі», Д. Левчук бажав доповнити свої попередні спостереження. За тих 6 років багато змінилось в Європі, й автор побуваючи в даних країнах дає нам яскравий їхній образ під сучасну пору, чи то в Еспанії (перед тим не був), Ніцца-Франція, князівство Монако, Рим, Неаполь-Помпеї, Венеція, Мінхен та децю про Український Рим, Цюрих-Швейцарія, Брюссель-Антверпен, Нідерлянди-Голяндія, Амстердам та Роттердам, Гаага, — ми тільки вичислили міста, країни, щоб читачі зорієнтувались, куди то манджав Покійний із своєю дружиною Іриною, а тільки прочитавши ці капітальні репортажі мав повну уяву про місця побуту автора.

Ми свято віримо, що наша велика громада в діяспорі прийме ці репортажі із задовільям буде їх читати із найбільшою цікавістю і вдячністю авторові, що він нас ними обдарував. Бо не всім нам є спромога побувати в Європі та в столицях її держав.

Від В-ва

З ПОДОРОЖІ ПО ЕВРОПІ

А Н Г Л І Я

Англія — головна частина Великобританії разом з Велсом. Британія — римська назва з часів Юлія Цезаря Англії і Шотландії. Великобританія — королівство, розташоване на Британських островах, природними кордонами якого є океан і море. До складу Великобританії входять всі острови, за винятком 80% території острова Ірландія (Ірлянської республіки). Офіційна назва Великобританії — Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії.

Великобританія набула багато колоніальних земель і країн, завдяки чому Королівство мало назву Британської імперії, а на політичній мові — Британської Колоніальної імперії.

Почавши з Канади (1867 р.), більші колоніальні країни Британської імперії перейшли на статус домініонів з самостійним державним управлінням і рівними правами з Англією. З поширенням національно-визвольних рухів і зростом економічних і культурних сил країн, Британська імперія видала в 1931 році Статут (під назвою Вестмінстерського Статуту), яким стверджено рівні права домініонів з Англією. Переважна більшість бувших колоній, особливо після Другої світової війни, перейшла на статут домініонів. Таким чином, замість «Британської колоніальної імперії», з'явилась нова форма Британської держави, а саме — Британська Спільнота Націй. Складається ця оновлена держава з групи зв'язаних з Великобританією країн, які мають статут домініонів, або утворилися з колишніх колоній. Деякі країни вибули з Британської Співдружності, зреклись зверхности англійської корони.

На тій підставі, що Великобританія позбулась свого колоніального положення, у світі склалась загальна думка, що «Британська імперія впала», «Англія перетворилась у другорядну чи навіть у третерядну державу», Англія тепер не відіграє значної ролі в міжнародних відносинах». Іншими словами — Англія втратила силу та могутність.

Однак такі заяви про Англію, навіть не бачивши її сучасного стану, видаються умовними. Те, що Англія порівняно не є такою могутньою державою, як, наприклад, на початку нашого сторіччя за короля Едварда VII, є безспірне. Сила Англії почала зменшуватись ще перед Першою світовою війною по відношенню до зростання на силі Німеччини і ЗСА, частково Франції та Італії, через що й вибухла та війна. І знижувалась даліше могутність Англії, але не внаслідок національно-визвольних рухів і виходу з-під колоніального стану підлеглих їй країн, бо такі ж метаформози відбувались і з іншими колоніальними потугами. Отже падала та умовна могутність всіх великих європейських держав, базована на колоніальних визисках, падала у переходовий період на підставі змін у відносинах країн між собою і метрополій з колоніями, викликаних самоопреділенням націй.

Звідси випливає, що могутність держави — поняття абсолютне, а суто умовне, а колоніалізм не є безперечною ознакою тієї могутності. Прикладів в історії досить: Бельгія, Португалія, Італія мали великі колонії, але самі вони слабкі країни. Є і сучасні приклади: ЗСА не мають колоній, але наймогутніші в світі. СРСР складається з колоній, безоглядно їх визискує, експлуатує, гнітить народи, а чи на цій підставі він могутній? Навпаки, слабкий економічно, злидений для життя населення, а через це ненадійний у війні (доказом — перебіг світової війни), тому за першим потрясінням може розвалитися, бо суспільною своєю організацією не відповідає вимогам все зростаючої культури людства.

Із цього випливає другий висновок: зміна державних структур в багатьох країнах, зрівняння всіх самостійних союзів і організацій на основі тих прав — все це змінило поняття сили чи могутності держави, змінили передумови для розвитку виробничих і продукційних сил, як засобів для піднесення сили і могутності, тієї, чи іншої держави. З таких заłoженнь, видається нам доцільним виходити для оцінки сили, могутності і політичного значення для світу сучасної Англії і європейських країн, в яких ми — я і моя дружина — побували цього літа.

Сім годин лету над хмарами через океан і ми в Лондоні, в центрі Британської Співдружності Націй. Вражає величезний аеропорт, захоплюють просторі споруди його двірця в модерному стилі. Впадає в очі чистота вулиць, інтенсивність і швидкість автового руху, до речі з лівого боку. Рух пішоходів значно більший, ніж в Нью-Йорку. З подивом дивимось на вулиці

то широкі, то вузькі, на громади будівель, помітно заосмотрених добрим господарським оком. Чистота в розкішних парках, де за відсутністю пляжів, гріються на сонці люди (була субота). Мости, порт, споруди на Темзі, — палаци — все виглядає величаво, солідно і стабільно.

Лондон є політичним і економічним центром країни, він відзеркалює життя всієї Англії. У Лондоні концентруються найбільші банки і проводяться фінансові, торговельні та інші операції як всередині країни, так і між країнами Британської Співдружності Націй. Тому у розлогодому центрі міста впадають в очі назви тих численних банків, промислових і торговельних центрів і різних проєктних контор, пов'язаних з країнами Співдружності: банки, і центри — Цейлон, Індонезія, австралійські галузеві центри і т. д. Все це свідчить, що Англія, маючи в сучасних і бувших домініонах, в різних краях і протекторатах за мандатом ООН, розгалужену сітку економічних, політичних, фінансових, культурних та інших зв'язків, продовжує зберігати там всі важливі позиції. Ці зв'язки по суті здоровіші тепер, ніж у минулому, бо базуються і впливають з добровільних засад, себто з потреб і для економічного і культурного розвитку відсталих країн, і для експорту здобутків цивілізації і культури Англії, нарід якої цим способом живе і пишається своєю творчістю з часів зачатків розвитку промисловості, принаймні з 17-го століття.

Отже, на фоні сучасності Англія не втратила свого місця в ряді передових країн Європи і всього світу. Англія продовжує бути передовою і могутньою країною. В розумінні збройних сил, звичайно, ЗСА і СССР перевищують сили Англії, бо — з переходом країн Співдружності на державну самостійність — відпала потреба для Англії тримати велику кількість збройних сил. Але, повторюємо, ефективність від більшої, чи меншої кількості військових сил в державі дуже умовна, вона залежить від господарювання в державі по всіх галузях життя і не менше залежить від організації політичного, культурного і духового життя.

Лондон вирішально впливає на всі галузі господарства країни. Що є в Лондоні, то є в усій Англії. Більші і менші крамниці завалені товарами харчової, швейної, шкіряної, машинобудівельної, мебльової, хемічної, фармацевтичної та інших промисловостей. Ціни устabilізовані скрізь і доступні для всіх прошарків населення. Міський транспорт достатній, працює швидко і безперебійно, а платня за проїзд низька, таксі найде-

шевші саме в Лондоні. Достатня кількість готелів, добре устаткованих і доступних по ціні.

Лондон найбільший у світі транспортний вузол. Лондонський порт по вантажообороту — другий після Нью-Йорку в ЗСА. Причальна лінія порту з доками, складами, нафтобазами, елеваторами простяглась на 50 кілометрів.

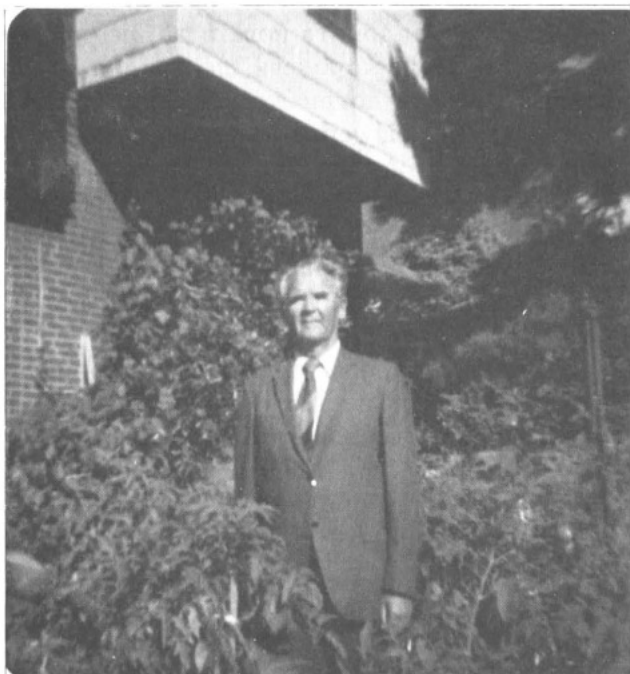
Громадська організованість, свідомість і ввічливість в поведженні англійців, зокрема до чужинців, бездоганна. Скрізь — господарність, порядок і добробут, хоч і нижчий, ніж у ЗСА. У багатонаціональному Лондоні ми не помітили й расового антагонізму.

ВИЗНАЗНІ ПАМ'ЯТКИ Й ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЇ

Визначних пам'яток у Лондоні для Англії, а навіть для всього людства — безліч. Як відомо з історії, Лондон започаткував своє існування ще в першому столітті до Христа, як примітивна торговельна станиця Кельтів на берегах ріки Темзи. Прийшли римляни і назвали цю станицю Лондініумом, зробили головним містом римської провінції Британії. Протягом двох тисячоліть Лондон став найбільшим культурним центром країни. У ньому багато наукових установ, бібліотек, музеїв, театрів, вищих учбових закладів, академій, галерій. Багато великих споруд, мостів (біля 15) через Темзу, кілька тунелів. Багато церков і пам'яток архітектури.

З кількох тур по місті, які організують для туристів, лише в одній турі звернено нашу увагу на 60 найголовніших об'єктів цивілізації і культури Англії. Ці об'єкти показують розвій Великобританії, перебіг революцій і повстань, проголошення кардинальних змін у державі та її культурний зріст до наших днів. Немає змоги навіть перелічити соток тих об'єктів чи назвати їх тут. Але чотири найімпазантніші з них мусимо виділити і бодай схематично намалювати значення їх для самої Англії і для Британської Співдружності Націй.

Перший об'єкт — Бакінгемський палац, резиденція королеви. Звичайно, внутрі палацу ніхто з туристів не був, багатств королівської родини ми не бачили, але вражає сила-силенна людей, що спостерігають палац із-зовні, стоячи перед ним і навколо величного пам'ятника королеви Вікторії, що красується напроти палацу. Щоденно від 10-11 і від 2-3 години десятки тисяч людей стежать за церемоніями зміни палацової варти, традиційної паради і дивляться на палац: чи не появиться

Дмитро Левчук — Лондон

на балконі королева, або хтось із королівської родини. Сотки автобусів стоять обабіч палацу, що привозять і відвозять зацікавлених, серед яких, крім туристів, є багато англійців.

У районі палацу розташовано багато величних парків, скверів, будинків прем'єр-міністрів і знатних людей Англії. Не підлягає сумніву, що королівський палац і його оточення захоплює людей глибокою англійсько-національною атмосферою, яку створюють саме довколишні споруди старого й нового Лондону. Туристів тут полонить повага до цієї країни, англійців — любов до краю, до королеви, до традицій, яких у першу чергу Бакінгем віками дотримується. Тут люди бачать коріння самобутності Англії, центр її незмінної політичної сили. Тут кожний чужинець пригадає історію своєї країни, часи піднесення і лихоліття. Українець обов'язково згадає часи князівської Русі-України, коли, подібно Англії, правили Україною князі-династи і Русь була сильна, і згадає часи руїни, до якої довела виборча і збройна боротьба за владу голови держави — гетьмана.

Другий об'єкт, політично споріднений із першим — це англійський парламентар, Вестмінстер. Як політична інституція — народнє представництво, наділене законодавчою владою — англійський парламентар існує від 1265 року. Вестмінстер — великий будинок, історично різnorodний, побудований частинами і кожна за своїм призначенням. Екскурсанти спершу входять у ту частину, яка була колись палацом, резиденцією королів. Вона вся в картинах і портретах королів роботи видатних майстрів, в якійсь мірі нагадує набагато розкішніші королівські палаци інших країн. Звідси переходимо до Сенату, чи до Палати лордів із королівським тронем, з якого королева виголошує меморандум перед новим складом парламентару й, по прочитанні, відразу виходить, бо — як пояснив нам екскурсод — «їй немає чого більш тут робити». Заля Палати лордів положена так: посередині столи й місце для спікера, по боках комфортабельні крісла для проурядових лордів і опозиційних до уряду, а позаду крісла для незалежних. Далі у сумежній кімнаті скульптури найвидатніших мужів (переважно прем'єр-міністрів). Збоку дверей на передовому місці скульптура Лойда Джорджа, а по другому боці дверей приготовано місце для ще неготової скульптури Вінстона Черчила.

Переходимо коридором у Палату Громад, залю на 400 місць, із менш комфортабельними кріслами, але розташованими так, як у Палаті Лордів. Само приміщення обох палат бу-

ло згоріло в 1834 р., відбудовано в період 1840-64 рр., під час Другої світової війни знову знищено бомбардуванням гітлерівських військ і реставровано в 1952 році.

З Палати Громад екскурсанти переходять у т. зв. Вестмінстерську галю, стіни якої 900-літньої, а дах 600-літньої давнини. На підвищенні в цій галі зазначено відповідним написом місце страти короля Карла I за привід військ для арешту опозиції проти короля в парламенті. Це було за часів революції 1640-60 років, кілька років очолюваної Кронвелем. Тут знову до голови приходять порівняння з нашою історією, а саме з Великою Національною Революцією під проводом Богдана Хмельницького.

Далі коридором переходимо до королівської каплиці св. Стефана, теж старовинної та імпазантної споруди, що уціліла від пожеж і бомбардувань. У ній колись відбував свої засідання парламент, потім вона стала виключно церквою, в якій і до наших днів хрестять дітей великих людей Англії — пояснив екскурсовод.

Коли ще зважити на те, що в будинку парламенту міститься величезна збірка старовинних і новіших книг, то стає ясным не тільки для англійця, але й для кожного чужинця-туриста, яке велике історичне значення має цей будинок парламенту. Тут є центр зачатків і розвою політичних ідей, непроминальних для Англії і впливових на значну кількість країн світу. Гармонія співпраці королівської династії з демократичним парламентом на прецедентах і традиції, бо писаної конституції нема, дивує чужинців, але й одночасно переконує, що саме ця гармонія і виробленість політичної системи управління дала змогу Англії пережити всі внутрішні потрясення протягом своєї історії, дала змогу Англії зайняти провідну роль в світі й тепер уможливорює майже безболісно переходити на нову форму державности — Британську Співдружність Націй.

Третій об'єкт — Вестмінстерське Аббатство — церква св. Петра, заснована 1065 р., добудовувана в різні часи. Тут, починаючи з норманських часів, коронуються королі і тут поховано багато королів, королев і визначних людей Англії. Кожна частина храму відбиває певний період історії країни. У пізніших прибудівках — скульптурами, картинами й меморіальними пам'ятками роботи видатних майстрів — відзеркалюється дух нації, подвиги її героїв. І знову приходять порівняння з Києвом. Повстає в пам'яті собор св. Софії, побудований Ярославом Мудрим у 1037 р. (на 28 років раніше Аббатства) на

місці перемоги наших предків над Печенігами, в якій багато чудотворних ікон, мощів і гробниць князів; що також містить непроминальну славу для України, обкрадену тепер чужинцями.

У Вестмінстері є ще велична церква св. Павла й недалеко — катедральний католицький собор, побудований у 1895-1905 рр. у візантійському стилі. Дивлячись на ансамбль Вестмінстерських святинь, знаходиш ствердження наукового висновку, що «релігія і Церква до витворення національної культури й до будови держави причинилися нічим незамінною школою дисципліни соціальної і моральної, організацією людських інстинктів та хотінь і впорядкуванням людських думок про добро й зло громадського життя» (В. Липинський).

Четвертий об'єкт — Британський Музей. Цей національний музей Англії, заснований 1759 р. У ньому й найбільша бібліотека країни (заснована 1759 р.), що налічує понад 5 мільйонів книг, 613 тис. рукописів, з яких біля 450 тис. зі Сходу, відома колекція (біля 10 тисяч) інкунабул (першодруків). У його будинку також природничо-історичний музей, заснований 1882 р. В бібліотеці є книжки й українських клясиків — Шевченка й інших.

Історичні пам'ятки Британського Музею захоплюють відвідувачів. Ми оглядали (під склом) перший рукопис Магна Карта з 1215 р., заборону її Папою Іннокентієм III і другий варіант Магна Карта, виданий у 1225 р. королем Генріхом III. На столах (під склом) твори Еразмуса, гуманіста 15-16 століття, листи королів до нього. Сильно вражають ретельно зібрані старовинні експонати народньої творчости в різних краях і закутинах усіх континентів, куди мала доступ Англія.

Британський Музей, так би мовити, матеріально унаглядає велич Англії, її культури, відмінної від західньої, римської, але впливової на весь світ. Недарма натовпи відвідувачів заповнюють вщерт залі Музею, — адже ж він відзеркаляє досягнення Британської Співдружності Націй.

ВИЗНАЧНІ ПАМ'ЯТКИ І ОСОБИСТОСТІ ФРАНЦІЇ

На території Франції, в різних місцях, збереглося чимало пам'яток ще стародавнього Риму — театри, храми, тріумфальні арки, а також пам'ятки давнього середньовіччя, періоду 4-10 століть. Наприклад, церква Сен Жермен де Пре в Парижі з 542 року й чимало інших. Історичним центром Парижу є острів на

**Дмитро Левчук коло могили Гетьманича
Данила. В 1977 р. поставлено кращий
пам'ятник.**

Сені. На острові красується Собор Паризької Богоматері, Нотр Дам, побудований 1163-1250 рр. у стилі французької готики. Збереглася ще невеличка споруда стародавнього суду, тісно підперта по боках уже пізнішими спорудами.

На лівому березі Сени розташований відомий Латинський Квартал, каплиця Сен Шапель (1243-48 рр.), архітектурно велична і робить велике враження. Недалеко Сорбона — найстарший науково-учбовий центр Франції, частина сучасного Паризького університету, заснована 1253. р. Сорбоном (від цього і назва), духівником короля Людовика IX, як притулок для вчителів і учнів богослов'я, де спершу й готували вищих духовних служителів. Тепер у Паризькому університеті навчається до 75 тисяч студентів, з них біля 28 тисяч дівчат. Споруди Сорбони створюють особливий настрій, а в коридорах і аудиторіях я відчув запах такий, як і в Київському університеті; він зворушує душу і навертає сльози, що ти вже не будеш тим, що був, що — «молодість не вернеться, не вернеться вона».

Бачили й Люксембурський палац (1615-24 рр.), оглядали Пантеон (1764-90 рр.), Бурбонський королівський палац 18-19 сторіч, в якому тепер містяться Національні Збори Франції.

На правому березі Сени найімпозантнішою спорудою є ансамбль будинків Лювру, будівництво якого почато 1546 р. і Палля-Рояль (1629-36 рр.). У 18 столітті вже було створено Площу Згоди (місце страти короля Людовика XVI), яка пізніше була об'єднана в єдиний гармонійний ансамбль із Лювром та з іншими площами й спорудами. Лювр, найстарший королівський палац, почато будувати в 1204 році і зазнав багато змін, перебудов і добудов. Року 1793 Конвент республіки оголосив Лювр національним музеєм, який тепер є одним із найбільших мистецьких музеїв. Експозиція Лювру має шість відділів: єгипетської старовини, східної старовини, грецької і римської старовини, скульптури, живопису й малюнку, прикладного мистецтва. В Люврі зберігаються унікальні твори таких великих майстрів, як Леонардо да Вінчі, Тіціан, Рубенс, Рембрандт та інші. Лювр робить величезне враження і на не-мистця.

Турист - українець мусить обов'язково оглянути Будинок Інвалідів, де переховуються тлінні останки Наполеона. Сам будинок своєю архітектурою вражає людей. Він нагадує Собор-церкву (в літературі часто так його і називають), з величезною банею, але замість вітваря — домовина (гробниця) Наполеона, установа внизу, наче в могилі круглої форми, а по

боках, вже доземо, гроби полководців Франції, серед яких є й домовина з прахом сина імператора, Наполеона Другого. В самому будинку, в головному корпусі, на верхніх галеріях, розвішено більше сотки прапорів, трофейні здобутки Наполеона Бонапарте.

Походи Наполеона відносяться до періоду нової історії, більше знаної нами — сучасниками і, зрештою, пов'язані з нашою історією. Тому ця історична пам'ятка Франції робить колосальне враження. І вона безумовно возвеличує Францію в очах чужинців. До речі, прах Наполеона I до Парижу перевезено в 1840 р., коли королем Франції був Наполеон III — син брата Наполеона I. Перевезення праху Наполеона до Парижу, встановлення гробниці в Будинку Інвалідів, а не деінде, а також архітектурна символіка розташування домовини Наполеона і полководців, супроводжувались дискусією і суперечками в суспільстві Франції і тому мають свою цікаву історію. Проте, розповідати про це, тут немає місця.

Не минули ми і Версаль, місто департаменту Сени, розташоване за 20 кілометрів від Парижу. Від другої половини 17-го століття до революції 1789 р. Версаль був резиденцією французьких королів. Тут створено знаменитий архітектурний ансамбль — величний палац у стилі французького класицизму, парк з великою кількістю фонтанів і скульптур та великим і малим палацами Тріанону. До речі, Версаль своєю розкішшю і мистецькими багатствами значно більше вражає глядача, ніж царські палаци в Петербурзі, Царському Селі і Гатчині, а також як і королівські палаци на Хімзее і Фюсені (Баварія), які мені довелось оглядати свого часу, й при будові яких архітекти багато запозичували з Версалю. З падінням королівської влади, Версальський палац перетворено в національний музей. Гід показував нам залю, де засідали державні мужі країн-учасниць Першої світової війни й де підписали Версальський мир.

У другій половині 19-го і першій половині 20-го сторіч Париж швидко зростає і забудовується видатними спорудами, як Гранд-Опера, палац Шайо, переводиться модернізація Марсового поля, Елізейського палацу, в якому тепер резиденція республіки, споруджується вежа Айфеля (1889 рік) для всесвітньої виставки, як символ високої техніки Франції.

Так (схематично) виглядає Париж, а з ним і сучасна Франція. Франція оправилась і залікувала свої рани після тяжкої для неї Другої світової війни. Але конвульсії від війни відчуваються ще майже скрізь. Нема внутрішньої політичної стабілі-

зації, нема певної зовнішньої політики. Французи байдужі до відходу де Голя і приходу Помпиду. Враження таке, що станом Франції більше зацікавлені американці, ніж самі французи. Люди не хочуть війни і коли б до неї йшло, то протестувала б уся Франція. Люди непевні навіть за найближче майбутнє, метушливі, живуть сьогоднішнім днем. Таке в нас враження.

Відвідали ми і Сарсель. То невеличке містечко, приблизно в 30 кілометрах від Парижу. На запрошення шкільної товаришки дружини, милої Дарії Сіак, ми там ночували, вечеряли і снідали, зідхали по Батьківщині, сидячи в прекрасному городі при садибі. Як відомо, в Сарселі є осідок Європейського НТШ і Видавництва Енциклопедії Українознавства. Править ним усім наш видатний науковець проф. д-р Володимир Кубійович, який показав нам дійсно великі скарби української науки, здобуті невтомною працею Керівника з помічниками. Зокрема в Сарселі вже зібрана велика кількість книг. Бібліотека, завдяки жертвенній праці пані Дарії Сіак, безперечно являє велику цінність для всього українства на чужині.

І ще про одне історичне українське місце в Парижі. До корпусів медичного факультету з лікарнею Сорбони прилягає каплиця архітектурно імпозантного вигляду, в якій тепер міститься українська католицька церква св. Володимира. Ми були на Службі Божій у неділю. Історичність цього місця полягає ось у чому. За квартал від церкви, на вулиці Расіна, тяжко поранено бл. п. Симона Петлюру. З метою рятування життя Головного Отамана — його було принесено до лікарні біля самої каплиці. Але врятувати життя Отамана не вдалося і він помер того ж дня. На стіні в притворі храму вирізьблено тризуб і напис двома мовами, французькою і українською, який звучить:

«Симон Петлюра, Голова Української Народньої Республіки, Головний Отаман українських збройних сил, важко ранений на вул. Расіна в Парижі ворогом української державности, був перенесений до лічниці Шаріте, в склад якої входила ця церква, і тут помер 25 травня 1926 року».

По Службі Божій у церкві св. Володимира ми виїхали з Парижу.

Дивишся на поля, але думки линуть до історії Франції. Саме бурхлива історія цієї рухливої нації зворушує наші почуття і додає нам охоти згадати наочно її після огляду історичних і архітектурних пам'яток, матеріальних і духових відображень її культури.

Францію офіційно називають — Французька Республіка і ще — Французьке Співтовариство Народів, подібне до Британської Співдружності Націй. Кажуть, що Франція тепер є П'ятою республікою. Чому аж п'ятою? Ось тут знаттєлюбність туриста і вдається до історії цієї країни.

Як відомо, до 1789 року Франція була монархією з абсолютним правлінням королів. Революцією 1789-94 років Францію перетворено в республіку. Ото і була Перша французька республіка. Термідоріанський переворот проти Якобінської диктатури в липні 1794 р., вставлення Директорії — все це знаменувало внутрішню боротьбу між республіканськими напрямками і привело до диктатури Наполеона Першого року 1799.

Революція 1848 р. у Франції (Європейська весна народів) знов проголосила республіку — Другу республіку, яка тривала лише до 1852 р., і владу короля обняв Наполеон Третій. Революцією у вересні 1870 р. повалено Наполеона Третього і після краху т. зв. Паризької Комуни (1871 р.) знову відновилась внутрішня боротьба, в якій республіканці взяли верх і р. 1875 було прийнято конституцію Третьої республіки, що і проіснувала до 1940-го року, тобто до окупації Франції нацистами під час Другої світової війни і встановлення влади Філіпа Петена.

Після поразки гітлерівської Німеччини, року 1945 у Франції було прийнято конституцію Четвертої республіки. А року 1958 прийшов до влади генерал де Голь, розпустив парламент, реорганізував його на нових засадах і 28 вересня того ж 1958 року прийнято нову конституцію вже П'ятої республіки, яка існує до нині.

Ми робимо цей екскурс в політичну історію Франції, щоб облегшити для туриста пізнання Франції по її мистецьких і архітектурних пам'ятках, господарчих і культурних спорудах, по історичних пам'ятках, які без сумніву відзеркалюють ту історію.

Як монархічна, так і республіканська Франція вела часті війни, зокрема з Англією і Німеччиною, за поширення своєї території, за колонії. Внаслідок тих війн Франція, у другій половині 19-го сторіччя, стала великою колоніальною потугою, другою після Англії. Статус великої колоніальної країни у центрі Західної Європи, з одного боку, і революційні рухи за ідеали національної і соціальної свободи і прав людини, з другого, висунули Францію на передове місце у міжнародних відносинах.

Франція створила альянс з Англією і так само колоніаль-

ною Росією проти Німеччини, що виростала швидкими темпами в потугу і яка загрожувала гегемонії Англії і Франції, а також експансії Росії. Франція впливала на арені міжнародної політики, у Версальських мирових переговорах після поразки Німеччини у Першій світовій війні. Франція верховодила у Лізі Націй. І лише Друга світова війна скинула Францію з міжнародного п'єдесталу і позбавила її тих впливів у світі, які ми навели вище.

Як Лондон для Англії, так Париж для Франції є осередком всього життя країни, відзеркавленням її історії і сучасного економічного і культурного життя нації.

Перша писемна згадка про Париж датується 53-им роком по Христі (в записках про гальську війну Юлія Цезаря), коли тут було головне місто гальського племені Паразіїв — Лютенція, пізніше назване «Містом Паразіїв», звідси і походить назва Париж.

Будучи розташованим посередині країни, маючи водне сполучення з морем, Париж дуже швидко став найбільшим містом (тепер з передмістями біля 6 мільйонів мешканців) і центром всіх політичних і соціальних перетворень на протязі всієї історії країни. Під сучасну пору Париж становить найважливіший економічний, фінансовий і культурний район індустріально-аграрної Франції. У паризькому районі зосереджено машинобудування для автомобільної, залізничної та авіаційної промисловостей. У паризькому районі зосереджені різні види легкої промисловости, зокрема одягу, що сягає 80% виробу всієї країни.

У Парижі сходяться одинадцять залізниць, річкові припливи на Сені простягаються понад 60 кілометрів. Дуже розвинена сітка автових доріг. Отже Париж прекрасно сполучається зі всіма районами країни, портами і сусідніми країнами.

Через Париж проходять найважливіші повітряні лінії. Поблизу міста — кілька великих аеропортів, зокрема найбільший з них аеропорт Орлі. Безперебійно працює міський транспорт — автобуси, таксі і метрополітен довжиною ліній до 200 кілометрів, до речі — покажчиками і мапами — доступний для швидкої орієнтації чужинця. Мільйони туристів щорічно відвідують Париж, тому в Парижі безліч сувенірських крамниць і бюр, які обслуговують туристів. У Парижі видається щодня до 20 часописів різного політичного напрямку. Інформація про події у світі поставлена ідеально. Під час нашого перебування в Європі взагалі вся преса надзвичайно детально інформувала

про лет Аполло 11 і висадку на місяць, а також з неменшим «захопленням» подавала вісті про автову (по-європейському — «політичну») катастрофу сенатора Едварда Кеннеді.

Тури автобусами по Парижу відкривають всю велич і красу цього найбільшого європейського міста. В центральній частині Парижу розташовані найбільші банки Французького Співтовариства народів, фондові і товарні біржі. На Париж, за статистикою, припадає половина торговельних оборотів країни. Париж є і найбільшим культурним центром Франції. У ньому зосереджено головні учбові й культурні заклади, музеї, театри, галерії, старовинні церкви й різні архітектурні шедеври, важливі не тільки для самої Франції, але й для інших країн, як здобутки цивілізації і культури всієї Європи.

Побачивши Париж, стає зрозумілим, чому, наприклад, поляки виставляли Варшаву — «Парижем в мініятурі», а росіяни — Петроград рівняли з Парижем і на театральних естадах співали пісню: «Паріж, Паріж — ти всех маніш». Та й на головних вулицях містечок України, за царських часів, неодмінно були вивіски — «Паріжській портной» поруч із «варшавськими» чи «московськими» кравцями.

НІМЕЧЧИНА

Наш маршрут по Німеччині був зумовлений потребою поладити заодно й ділові справи з провідними українцями, замешкалими там. Зрештою, треба було вшанувати пам'ять спочилих, побувати на їх могилах. Тому час, точно визначений поворотом, не дозволив відвідати Бонн, Гайдельберг, зробити екскурсію по Рейні, як плянувалось. Першою зупинкою був Штуттгарт, — адміністраційний центр німецької землі Баден-Віртенберг. Із Штуттгарту завернули до Людвігсбургу, а далі — Ульм з заїздом до Дорнштадту, зупинка в Авсбургу і Мінхені. З Мінхену через Бухльое і Кавфбойрен до Оберстдорфу, звідки попід Альпами до Фіссену й знову просто до Кавфбойрену, аж тоді подалися на Швайцарію. Наш погляд такої мандрівки, з підальпійським кільцем, досить, щоб мати уяву про життя-буття сучасної Німеччини.

Описувати Німеччину так, як Англію і Францію, немає рації, бо всі українці більш-менш знають її за кайзерівських, республіканських і гітлерівських часів, знають її історичні й архітектурні пам'ятки та історію її розвитку. Про сучасну Німеччину скажемо під іншим кутом зору, економічно-політичним,

на нашу думку, більш важливим для зрозуміння дійсності в сучасній Німеччині.

Добробут в Західній Німеччині справді впадає в очі і вражає чужинця. Він хоч і нижчий, ніж у ЗСА, але стабільний, урівноважений. Звичайно, цьому сприяє стійкий курс німецької марки. Цей курс тримається узгіденням висоти заробітної плати з цінами на промислову і сільсько-господарську продукцію. У Німеччині підвищення заробітної плати йде в пропорції з видатністю праці й виробничою спроможністю. Така життєва й здорова гармонія, очевидно, є результатом співпраці урядових чинників з професійними спілками організованого робітництва, чого нема в ЗСА і навряд, чи дійде до такої співпраці.

Німецька організованість і практичність відома всім і ці прикмети без сумніву відіграють поважну роль в розвою економіки країни. Але — коли вдуматись глибше в ситуацію в Європі, після Другої світової війни, то приходиш до думки, що сучасний добробут у Німеччині створений не тільки заходами уряду Німеччини, а й політикою аліантів. Боннський уряд тільки й займається господарчими справами країни, не будучи дуже обтяженим зовнішньою політикою, а також дорогою справою збройної оборони країни; ці речі за нього робили аліанти й, здається, більше на власні кошти. Отже, уряд мав змогу всю високо розвинену техніку в державі й всі ресурси, та ще й допомогу за пляном Маршала, спрямувати на внутрішню відбудову зруйнованого краю, а згодом і на підвищення і стабілізацію добробуту німецького населення. За таких обставин урядові Німеччини легше було мобілізувати всі сили країни, щоб створити суцільний добробут, тобто для всіх прошарків населення, незалежно від висоти заробітку. Наприклад, ціни на споживчі й промислові товари скрізь однакові, не має того, що на залізничних двірцях вищі, а десь нижчі.

Бачені нами міста не тільки відбудовано, а багато заново побудовано. Промислові і торговельні підприємства також відбудовано, поширено й чимало споруджено нових. Авґсбург, де я проживав за його руїн, став прекрасним чисто німецьким містом. Мінхен не пізнати — настільки розбудований і перебудований, що справді нагадує Париж. У ньому тепер 1.300 тисяч мешканців. Наша автова тура по місті ледве рухалась настільки густий вуличний рух в центрі міста, зокрема на Карльс-пляц, на вулицях перед залізничним двірцем, а навіть ближче до околиць міста.

Гетьманівна Єлисавета Скоропадська — Кужім
Оберстдорф

Але важливіше сказати про динаміку країни, куди змагає її народ, чого він хоче й які перспективи в майбутньому. У цьому розумінні Західня Німеччина викликає велике зацікавлення політичних спостерігачів і звичайних туристів з інших країн. Більшість тих спостерігачів твердить, що сучасні німці ні про що інше не думають, а тільки про спокійне життя з теперішнім добробутом; що німецька молодь байдужа до політичних акцій комуністичного, нацистського, демократичного напрямків і думає лише про розваги; що німці, завдяки високому стандарту життя, обернулися просто в космополітів.

Нічого схожого й подібного на космополітизм серед сучасних німців ми не бачили й не чули. Навпаки, в бесідах з політиками різних політичних напрямків ми чули протилежне, а саме підкреслення, що вся історія Німеччини знаменна експансією на чужі землі й німці ні в чому не змінилися. Вони самобутні так в рідному краю, як і тоді, коли вони живуть колоніями в інших країнах. Іншими словами, німці є німцями, навіть більше, як французи є французами. Серед німців, як і в інших народів, може бути лише жменька космополітів і то серед нижчих прошарків населення за освітою і культурою.

Такого падіння національного самовпевнення не показує і політика сучасних урядів Німеччини, яка завжди є барометром політичного настрою в демократичній державі. Аденавер з Ергардтом займались майже виключно внутрішньою політикою, бо такі були умови після поразки у війні. Але канцлер Кізіґер, провадячи ту саму внутрішню політику, змушений був вже показати свої претенсії і на зовнішньому відтинку, бо Західня Німеччина вийшла вже з періоду відбудови зруйнованого й налагодженого властивого для німців господарства. Висока техніка й сила-силенна продукції відновленої промисловости висунули потребу виходу на міжнародню арену — і уряд Кізіґера заговорив як про торговельні аспірації в інших країнах, так і про об'єднання Німеччини. Така економічна й політична дорога Німеччини є історичною, традиційною, засвоєною і підтримуваною народними масами. Придивімось до тих процесів ближче й ми побачимо, що воно так і є.

Сучасна Західня Німеччина є федеративною республікою, що складається з 10 земель. Федеративною була й німецька монархія з часів об'єднання німецьких земель в імперію Бісмарком після війни з Францією в 1870-71 роках. Кожна земля (наприклад, Баварія), крім федеративної конституції, має свою конституцію, свій парламент і уряд. Така широка автономія в

Пані М. Дорошенко, дружина історика Дмитра
Дорошенка. Інж. Швець та Ірина Левчук.
Відвідали п. Дорошенко в старечому домі
коло Мінхену. Світлив Д. Левчук

**Проф. д-р Наталя Полонська—Василенко.
Відвідали її в Дорнстаті. Дала нам знімки на
пам'ятку. Чоловік уже тоді не жив. Обоє
знали Дмитра ще в Кисві. Другий чоловік
Моргун**

тарині господарства й культури є запорукою інтенсивного економічного розвитку земель і звідси — всієї Західньої Німеччини й то є первопричиною сучасного економічного добробуту країни. До речі — такий поділ на автономні землі абсолютно доцільний і для майбутньої української самостійної держави, бо цього так вимагають історичні, географічні, економічні й політичні потреби України.

Але й фактом є, що об'єднані, під проводом пруського юнкерства, землі у формі конституційної монархії (конституція 1871 р.) витворили сильну провідну верству, ментальність якої не знищено в періоди режимів і Ваймарської конституції (1919-33 рр.), і фашистської диктатури (1933-45 рр.), і не нищить її сучасна федеративна республіка Німеччини.

Не знищить ту еліту і ментальність її і уряд Віллі Брандта, хоч і започаткував він свою політику визнанням існування двох німецьких держав. Соціал-демократ Брандт, що ідейно близько стоїть до марксиста-ленінця Ульбріхта, думає досягти об'єднання Німеччини соціалістичною дорогою. Віллі Брандт, очевидно, переконаний, що з ліквідацією юнкерського дворянства — більших землевласників у всій Східній Німеччині й Прусії і втратою частини Прусії, йому пощастить «пролетаризувати» всю Німеччину.

Заявляємо сміло — даремні сподівання групи соціал-демократів! Національно-вироблена еліта німецького народу, не признає окремішности Східньої Німеччини, не допустить до соціалістичного об'єднання, якщо його справді задумали соціал-демократи. І урядові Брандта доведеться відійти, або продовжувати політику свого попередника — уряду Кізінгера. Бо — німці є німцями, що добре знають українці.

Ш В А Й Ц А Р І Я

Швейцарія — федеративна республіка, що складається з 22-ох кантонів з їх обмеженим самоуправлінням. Швейцарія — гірська країна. Майже 60% її території займають високі гірські хребти системи Альп. Територія Швейцарії в 15 разів менша від України (41 тис. кв. клм.) і де б ви не були на ній — все побачите Монт-Бланк висотою в 15,823 фітів. Гори, озера й квітучі долини між горами творять чарівні краєвиди. Туристові в Європі не можна оминати Швейцарію, щоб не побачити тієї райської природи в цій невеликій країні, що має всього біля 6 мільйонів населення.

Всебічно розвинена економіка з переважаючим молочно-

тваринницьким господарством, творить високий добробут у країні. Але велике значення мають прибутки від іноземного туризму, для чого у Швейцарії є прекрасні дороги, широко розвинена сітка залізниць із безліччю тунелів.

Ми переїздили Ціріх, найбільше місто в Швейцарії (500 тис. населення), Берн — столицю Швейцарії (175 тис. населення). Це гарні промислові міста, милують зір своєю впорядкованістю. Але ми поспішали до міста Женева, про красу якого ми багато читали й чули з оповідань людей, що там побували. В Женеві ми були неповних три дні, робили тури по місті автобусами із спеціальними провідниками, ходили самі оглядати історичні й архітектурні пам'ятки.

Женева — місто південно-західньої Швейцарії — розташована біля кордону з Францією в мальовничій передгірській місцевості на західньому узбережжі Женевського озера. Через місто протікає повноводна ріка Рона. Женева була колись малим старовинним містом, положеним навколо обох кінців мосту, який був проходом із південної до північної Європи. Юлій Цезар прийшов із військом до Женеви, щоб заблюкувати цей прохід, перебудував місто з дерев'яного на камінне й оснував фортецю у 38 році перед Христом. Року 467 могутня Римська імперія впала й Женева стала столицею перших Бургундських королів, у 6-му сторіччі підпала під владу Франків, в 11-му сторіччі — під владу германських імператорів, а в 14-му сторіччі дістала самоврядування.

У 1536 р. під сильним впливом І. Кальвіна все населення прийняло реформацію і в тому самому часі Женева стала республікою. Кальвін зробив Женеву головним центром протестантизму. В 1815 році, після 15-річного правління Наполеона й після Віденського конгресу, Женева прилучилась до Швейцарської конфедерації, як 22-ий і останній кантон, що існує і досьогодні. Від того часу Женева не переставала розвиватись у своїй величі й красі.

Будучи найдогіднішим інтернаціональним місцем зустрічей, Женева є центром туризму, культури, фінансів, комерції та індустрії Швейцарії і, частково, всієї Європи. Має багато учбових кафедр, інститутів і шкіл, що робить Женеву центром студій стислих наук і мистецтва. Більше ста міжнародніх інституцій вибрали Женеву місцем перебування своїх головних квартир. Серед них найважливіші — Європейський Відділ Об'єднаних Націй, Інтернаціональний комітет праці, Інтернаціональний Червоний Хрест (із 1846 р.), Світовий комітет здоров'я, Світова

Рада Церков, Економічна комісія ООН, Світова метеорологічна організація та багато-багато інших. Зокрема провідники звертають увагу туристів на споруди дипломатичних місій більших чужоземних країн — американської, англійської, французької, ССРСР та інших. Крім того в Женеві мають свою резиденцію 44 конзуляти різних країн.

Найбільше враження на туристів робить Женевське озеро, яке підковою оточують розкішні будівлі чужинських посольств і міського призначення. Багато припливів, кораблі, розлогі парки, величний фонтан на озері, що б'є з-під води на висоту 458 фітів — це найвищий фонтан в Європі.

Імпозантно й величаво виглядає католицький собор Нотр Дам, а також церква св. Йосифа. Залишає враження і протестанський собор св. Петра (з 12-13 сторіччя), дуже оригінальна архітектурою синагога, височить у візантійському стилі й московська православна церква. Із світських будівель робить велике враження ратуша (15-16 сторіччя), палац юстиції (початок 18 стор.) і Палац Націй, побудований у 1937 році вже в модерному стилі. Також сильно вражає своєю оригінальною структурою, зокрема освітленням, фонтан у прекрасному англійському парку.

Наш провідник запально вихваляв усе бачене нами й твердив, що Женева місто спокійне, толерантне, служить притулком для гнаних з інших країн, осідком для славних людей науки й культури, та, зрештою, кілька разів викрикнув: «Женева — є місто миру». Чи так воно є на ділі, як твердив досить симпатичний провідник різними мовами? Скажемо відверто: зверху — так, але в середині, у глибині речей, воно не є так, як він нам казав. Скажемо кілька речень із цього приводу.

Що воно не так, то це не тільки наша думка. Ми мали велику приємність їхати з Німеччини до Швейцарії в товаристві пані середнього віку з високоаристократичного українського роду, народженої в Швейцарії. Всебічно розвинена — і політично, і культурно, — до речі, поставна й елегантна пані, — на наші запити про країну, до якої ми їдемо, вияснила багато дечого, що туристові не можна добачити поверховним оглядом міст країни.

Швайцарія — казала пані — тільки природою єдино гарна, а поза тим у всьому подвійна. Наприклад, її неутральність — добра в аспекті воєн, але в суспільному житті витворює космополітизм, завдяки якому населення ставиться однаково й до статечного чужинця з Західної Європи, і до пройдисвіта —

шпигуна чи агента розвідки від поліційних і тоталітарних держав Сходу Європи. Швейцарія добра для життя в економічному відношенні й у розумінні свободи людини, але для нас, українців, тяжка своїм москвофільством, яке, очевидно, завелось ще з часів царської Росії, звідки прибували й тут проживали революціонери різних напрямків, включно з Леніном. І ще багато цікавого розповідала нам компетентна в політиці пані, яка володіє багатьма мовами й яка побувала в усіх країнах Європи, то шкодує, що не може відвідати рідну країну своїх батьків.

І те, про що нас попередила пані, ми ясно відчули в Женеві. Архітектурні фасади будівель міжнародних організацій милують око, але в нутрі московська агентура, під керівництвом багатолюдної советської амбасадки в тій же Женеві, діє далеко не з мирними цілями, знаходить привітливий ставлення з боку демократій і — подібно до ЮНЕСКО в Парижі, що визнало Леніна за гуманіста — добивається підтримки сучасної московської тюрми для поневолених народів. Якраз же Ленін, проживаючи саме в Женеві, допомагав у страйку робітників у Ціріху в 1912 році, а 1916 року написав т. зв. тези: «Завдання лівих циммервальдистів у швейцарській соц.-дем. партії».

Але в Женеві дійсно проживали в різні часи великі світочі європейської науки й культури. В Женеві студіював соціологію і наш великий історик і політичний діяч Вячеслав Липинський. Отже контрасти у Швейцарії і зокрема в Женеві впадають в очі туриста й, звичайно, найбільше в очі українця, що не перестає думати про долю свого народу. Іншими словами, одна сторона баченого тішить, милує око, друга — гнітить, виводить вас із душевної рівноваги.

Відвідали ми й панство Лесею і Петра Ковалівих, відомих меценатів бібліотек, літературних і історичних фондів. Петро Ковалів — доктор хемії, перебував на дипломатичній службі за Української Держави в 1918 р., студіював хемію в Женевському університеті. Садиба з власним будинком, оточеним садом і городом, наче перенесена з Полтавщини. Які ж то милі й задушевні люди! А які сливи в їх саду! Кількагодинна гостина в панства Ковалівих була великою насолодою в нашій подорожі. Ми ніколи не забудемо цієї зустрічі з патріотами Рідного Краю і на чужині. В дорозі до Італії ми мило згадували панство Ковалівих і смачно споживали тістечка, спечені панею Лесею.

І Т А Л І Я

Багато неправдивих пресових інформацій про Італію затуманювало нашу уяву, представляючи цю країну, як другорядну в Європі. Причиною для такого трактування Італії, очевидно, був буйний розвиток Англії, Франції і Німеччини, як колоніальних потуг, на фоні яких Італія виглядала відсталою, а в наші часи — неуспих Італії в осі Берлін-Рим-Токіо проти альянтів у Другій світовій війні. Одначе, коли побачити сучасну Італію на власні очі, звернути увагу на її теперішній економічно-політичний стан і вдуматися в процеси розвитку в 19-му й 20-му сторіччях, то Італія зовсім не виглядає другорядною чи відсталою країною в сім'ї європейських держав. Навпаки. Італія повстає в наших очах великою економічно-політичною та культурною потугою навіть без стародавнього й святого Риму, як центру духової і світської культури для всього християнського світу.

Італія з островами Сицилією, Сардинією та дрібнішими островками займає 301 тис. кв. клм. і має тепер біля 55 мільйонів населення. Отже сучасна Італія по величині є другою країною в Західній Європі, після об'єднаної Німеччини. Завдяки горам і озерам Італія перенаселена, тому вона є країною масової еміграції. За десять років (1947-1957) виїхало з Італії біля двох мільйонів чоловік. Тісно в цій країні для все зростаючого населення.

Італія за конституцією 1947 р. є республікою, на чолі з виборним президентом, і поділяється на 19 областей і 19 провінцій з органами самоврядування. До цього часу Італія була королівством, яке остаточно об'єднало всі італійські землі в єдину державу італійців у 1870 році р., а в 1871 р. Рим став столицею всієї держави.

З упадком фєвдалізму й переходом у добу фінансово-торговельних відносин це об'єднання було необхідне — воно й відбулось шляхом національно-визвольного руху. Кожна область чи провінція принесли в об'єднання свої здобутки, збережені ще з античного Риму й розвинені за часів самостійного роздрібленого існування. Венеція, Фльоренція, Рим, Неаполь, а також Міляно, Больонія, Генуа, Палермо й інші, довгими періодами перебуваючи під Франками, Германамі й Австрійцямі, творили самобутню культуру, ментальність суспільства, впорядкованість міст відповідно до природних умов, накопичували звичаї і традиції.

І тепер республіканська Італія, як і в минулому королівська, пишається висотами культури в багатьох ланках. Наприклад, у галузі шкільної освіти термін обов'язкового навчання вісім років, при тому країна вкрита сіткою початкових і середніх шкіл. Гордиться Італія університетами, з яких Римський засновано в 1303 році, Неаполітанський — 1224 р., Болонський — у 12-му сторіччі. Інші країни вважають за добру ознаку їх культури, коли їх люди навчались у цих стародавніх університетах.

До речі, український підсоветський письменник Ярослав Ісаєвич, у журналі «Жовтень» (ч. 8, за 1969 р.), надрукував документальну повість під назвою «Юрій Дрогобич». Автор героєм повісті взяв сина дрогобицького ремісника Михайла Котермика, Юрія, який навчався, з іншими українськими хлопцями з Галичини, в Болонії ще в другій половині 15-го сторіччя і описав, як Юрій з Дрогобича став ректором університету, мандрував і викладав в університетях Європи й на старість повернувся до Краківського університету, а перед смертю — до рідного Дрогобича, щоб у ньому спочити навіки.

Італія тепер гордиться безліччю наукових установ, всебічно розвинутого філософією, літературою всіх жанрів і напрямків, архітектурою, яка в середньовіччі складалася на основі традицій стародавнього Риму, а новіша — на основі середньовічної архітектури, — отже найвизначнішою архітектурою, що дотримала історичної тяглости ще з дохристиянських часів. Стили, форми, напрямні переходили послідовно з епохи в епоху, з доби в добу, з покоління в покоління.

В Міляно ми оглядали величний біло-мармуровий у готичкому стилі Мілянський собор, будівництво якого почато 1386 р., а закінчено оздобленням аж 1805 року. Ця споруда найкраща в світі. У тому ж Міляні ми бачили зовнішню архітектуру будинку опери світової слави — театр «Ля Скаля», з театральним музеєм, заснований 1778 р. Як відомо, в Італії музична творчість і театральне мистецтво найбільш розвинені були протягом історії і такими є на сьогодні. Честь і слава італійцям, що зберегли всі шедеври творінь найбільших інтелектуалів, мистців і майстрів світу.

Щодо економічного стану, то Італія є одною з розвинутих індустріально-аграрних країн. Має багаті ресурси для гірничовидобувної і паливної промисловости, корисні копалини вугілля і залізної руди. Найбільше розвинені в Італії машинобудування і текстильна промисловість. Сільське господарство

країни в більшості технізоване й стоїть на високому рівні. Відбудову промисловости й взагалі господарства після Другої світової війни Італія здійснила найскорше й тепер розвивається найшвидшим темпом в Європі й ефективнішим навіть ніж у Західній Німеччині. Дозволимо вяснити, що саме причинилось до такого розвою.

Ще за часів світової кризи (в 1929-34 рр.) в Італії засновано Інститут Реконструкції Індустрії (ІРІ), який себе повністю виправдав. Через цей Інститут держава контролює більшу частину акцій провідних галузей промисловости країни (чорна металюргія, електростачії, машинобудування) і бере участь у ряді великих підприємств приватної власности. Як твердить автор-економіст в американському журналі «Фортуна» (липень ц. р.), ІРІ контролює 90 відсотків виплавки чугуну, 80 відс. кораблебудівництва, 60 відс. проката сталі, всі великі пароплавні компанії, 2,000 кілометрів автомагістралі, всі повітряні лінії, телебачення, низку великих банків, автомобільну фабрику Альфа Ромео, універсальні крамниці, низку готелів.

Удержавлена нафтова компанія в Італії — одне із світових підприємств з обігом до двох мільярдів долярів, не дивлячись на те, що країна не має своєї нафти. Держава зорганізувала теж консорцієм — об'єднання підприємств електро-хімічної промисловости, а в 1962 р. взяла в своє відання виробництво електро-енергії, підпорядкувала 1040 силових стачій країни з обігом в один і пів мільярда долярів.

Удержавлення провідної індустрії не переводиться шляхом «націоналізації», як у Сов. Союзі, а шляхом придбання більшої частини акцій (до 50 відс.) і тоді представник держави стає на чоло консорцієм. Але, будучи незалежним від державної влади, керує справами на основі власницько-приватної ініціативи й рентабельности підприємств. Таким способом державний сектор тепер контролює по обігам одну третину всієї промисловости Італії, тобто має вирішальне значення для її розвитку.

І розвиток цей продовжується. Автор згаданої статті в журналі «Фортуна» зазначає, що завдяки державним консорціюмам Італія випередила всі європейські країни щодо будівництва автострад. Пересічно в Італії щороку продається 200 кілометрів нових магістралей, а в Західній Німеччині тільки 100. Промисловий зріст Італії стоїть на першому місці в Європі. З року в рік цей зріст дорівнює 6 відсоткам.

Ось вам лице сучасної Італії і добробут її населення, хоч і нижчий, ніж у ЗСА і Західній Німеччині, але створений розумом і працею італійців.

В заключенні згадаємо й про Україну. Якщо у статті «Подорожі по Європі» про Німеччину ми зазначили, що майбутня Українська Держава має поділитись, подібно до Німеччини, на землі, то тут впевнено заявляємо, що з італійської практики в галузі організації удержавлення індустрії Українська Держава змушена буде багато скористати. До речі, ще Вячеслав Липинський рекомендував українцям вивчати синдакалістський рух саме в Італії, а не деінде.

Р И М

За римською мітологією — брати-близнюки, Ромул і Рем, сини бога Марса, поселились на одному з семи пагорбів — Палатин на березі ріки Тибр і в році 754 чи 753 до Христа заснували місто, назване Римом (Рома). І помер Ромул мітично: хмара спустилась на землю, закрила Ромула, а коли піднялась угору й зникла, то з нею зник і Ромул. За переказами Ромул був першим царем Римської держави й правив нею 27 років. Після царя Ромула до кінця 6-го сторіччя до Христа, Римом правили шість царів, з яких лише три останніх вважається історичними. То був перший період т. зв. царський, історії стародавнього Риму, як держави. Кінцем 6-го сторіччя до Христа Римська держава стала аристократичною республікою, якою правили виборні патриції. Цей період називається республіканським.

Від 3-го сторіччя і до нашої ери Рим підкорив племена на всій території Апенінського півострова, вступив у боротьбу з Картагеною за панування в західньому Середземноморі, прилучив ті землі й заволодів Балканами. Війни під проводом хоробрих полководців зумовили виникнення диктатури, на перших порах у формі тріумвірату. За першого тріумвірату (1-ше стол. до Христа) член його, Юлій Цезар, підкорив Галію і Британію. Коли прихильники республіки вбили популярного Юлія Цезаря, до другого тріумвірату вступив Октавіян, названий Августом, який змінив управління республікою на принципат — система управління, яка стала переходовою від республіки до імперії. Август зосередив владу в своїх руках і таким чином 27 року до Христа почала існувати Римська імперія, хоч у магістратах збереглась довго республіканська система.

Наступники Августа — Тіберій, Калігула, Клявдій, Нерон (54-68 рр.) значно поглибили владу імператора, спираючись у

великій мірі на провінційну аристократію, чим викликали незадоволення патрицій метрополії. Імператор Діоклеціян (284-305) покінчив із принципатом, як системою управління, і перейшов відверто на систему монархії і тим на деякий час привернув стабільність в імперії. Імператор Константин (306-337 рр.) утримував стабілізацію, проголосив християнство державною релігією, а столицю Римської імперії переніс до Константинополя.

Після смерти Константина почались міжусобиці в державі, які в 395 р. привели до поділу Римської імперії на Західню і Східню. Цей поділ обезсилив Рим і тим збільшив внутрішні неполадки й навали з-зовні на Західню Римську імперію. І 476 р. Одакр, начальник однієї з германських дружин, що перебували на службі в імперії, очолив повстання різноплеми́нних найманих військ проти Римської імперії, скинув імператора Ромула-Августа й поклав цим кінець існуванню імперії. Одакр став королем Італії, але 493 р. Італію завоювали Остготи — відгалуженці германського племені.

Прекрасне місто з мільйонним населенням і розкішними палацами на початку нашої ери було знищене пожежою за часів Нерона, але, стало ще прекраснішим після його відбудови. Після упадку імперії знову зазнало спустошення від навали Вандалів (455 року) і наступних нападів кельтських та інших займанців, від яких занепадав. З 8-го сторіччя став центром папського правління, але реставрації зазнав пізніше, почав розквітати знову в період Відродження (14-15-16 сторіччя) і з об'єднанням Італії в єдине королівство (1870 р.) і до наших часів.

Цю довгу історію стародавнього Риму, Римської імперії та наступних періодів Італії відзеркалює сучасний Рим. У цьому й полягає світова велич Риму-міста, яке зачалось і розвивалось на тисячу років раніше Парижу, Лондону й Відня.

Для оглядин міста ми брали аж шість тур, тривалістю три години кожна. Різномовні провідники туристів показували нам ще поземні споруди найдавнішого Риму, серед яких вражають: стіна Сервія Туллія, шостого царя Римської держави (379-352 рр. до Христа), брукована дорога (312 р. до Христа), круглий храм Вести (1-ше стор. до Христа).

Багато оглянутих нами споруд за періоду принципату вказують велич стародавнього Риму. Вкажемо в першу чергу на Колісей — амфітеатр, побудований у 1-му стор. по Христі, в якому відбувались битви глядіяторів і де звірами травили перших християн. Колісей вміщав до 50 тисяч глядачів. Недалеко театр, архітектурно схожий на Колісей, побудував Август на

честь поета Віргілія, який вміщав 10 тисяч осіб. Староримська площа Форум Романо найбільше дає до уяви про давній Рим. Арка Тіта (81 р.), Колона Траяна (1 стор.), Арка Марка Аврелія (2 стор.), Арка Север-Септимія (3 стор.), Пантеон — храм усім богам (125 р.), Терми імператора Каракалля (206-216 рр.), Мавзолей імператора Адріяна (2 стор.), Терми імператора Діоклеціана (поч. 4-го стор.). До речі, терми Каракалля (тобто руїни їх) тепер пристосовані для оперових вистав, на яких буває до 50 тисяч глядачів. Ми бачили оперу «Аїду» з участю найліпших співаків Італії. Публіка завмирала від душевної насолоди. А на місці термів Діоклеціана тепер красується Національний музей, серед експонатів якого є багато статуй із 5-го сторіччя до Христа, мозаїка й саркофаги поганські та християнські.

Ми оглядали найбільші катакомби (всіх їх збереглося до 50), де християни переховувались від переслідувань у перших століттях. При огляді їх охоплює душевний біль за мучеництво людей, що гинули за віру в Христа.

Невимовне враження творять базиліки Санта-Марія (432-440 рр.), св. Павла (за імператора Костянтина), св. Івана. Але найбільше враження робить, просто чарує, грандіозний собор св. Петра, архітектури Брамонте, Мікельанджельо та інших світил тих часів із площею св. Петра й колонадою архітекта Дж. Берніні. Тут трохи історії. Імператор Костянтин у 326 р. побудував базиліку св. Петра біля цирку Нерона, де прийняв мученицьку смерть апостол Петро. В період спустошення Риму базиліку зруйновано й лише 1342 р. приступлено до її відбудови, розбудови та реставрації і закінчено в 17-му сторіччі в тому вигляді, в якому базиліка є тепер. Взагалі ансамбль будівель Ватикану красою архітектури викликає почуття гордості людини-генія.

Центральною частиною сучасного Риму є площа П'яцца з палацом Венечія (15 стор.) і пам'ятником Вікторові-Емануїлові (1885 рік), королеві Сардинії, а потім об'єднаній Італії. Тут вулиці забудовані високоповерховими будинками банків, промислово-торговельних фірм, крамниць, державних установ. Добре й імпозантне враження роблять стадіони Форо-Італіо й Форо-Олімпіо (1930-50 рр.). Однак із нових споруд найбільшим досягненням італійців є залізничий двірець (1948 рік), побудований розкішно й модерно. Двірець великий і гарний, мабуть, нема такого ніде. В місті розташовано чимало роз-

кішних парків. Взагалі Рим, що має тепер більш 2½ мільйона населення, визначається вельми інтенсивним рухом міської комунікації всіх видів. Життя в ньому кипить із помітним добробутом.

В останній день нашого перебування в Римі ми відвідали Український Католицький Університет, у бібліотеці якого несподівано (8:30 ранку) зустрілись з Їх Емінінцією Кардиналом Йосифом Сліпим. Владика пошукував за якоюсь потрібною книжкою. Привітались. Владика розпитав звідки ми, і що ми бачили в Римі, запросив прибути на посвячення Собору св. Софії — Божої Премудрости. Ми оглянули собор і повернулись знову до бібліотеки. Владика Йосиф зараз же відїхав, а за ним відїхали й ми.

Цей український ансамбль споруд у Вічному Місті — Університет, Собор св. Софії і Мала Семінарія — є безперечно ознакою продовження традиційних зв'язків України із західньою римською культурою. Ці духові й освітні установи прокладають дорогу Українській Нації до спілки з передовими націями Європи.

Того ж дня ми з великим душевним задоволенням вирушили поїздом, понад побережжя Середземного моря, на південь Франції — до Люрду.

З Італії до Люрду ми прибули о 9-ій год. ранку. Це невелике містечко на півдні Франції, але велике паломництвом на поклін Божій Матері, що з'явилася в 1858 році пастушці Бернадетті. Я не буду описувати діянь цього святого місця, бо більше й ліпше не скажеш, як це зробила п-ні Володимира Ценко у статті «Зустріч з Україною», друкованій в «Америці». Зазначу тільки, що «Ле Домейн» (Володіння Богоматері Люрду) — парк із Голгофою на горі, монументальна споруда церкви, вірніше трьох церков (одна над другою), базиліка св. Пія X і печера (Ля Гротте) — біломармурова статуя Богоматері, — робить незабутнє враження. Тут панує глибокий спокій, на людей знаходить благодать Божа, людина забуває все буденне. Тут усі думки переходять у молитву. Паломники, що зцілилися, приходять уже здоровими, моляться і цілують землю перед статуєю Богоматері, а в очах хворих, яких привезли на візках, світиться віра в Бога, а на устах чути шепіт молитов до Богоматері. І виїздять звідси люди перейняті вірою, спокоєм і смиренням. І саме такий душевний стан людей є вже благодаттю Божою.

Виїхали ми з Люрду о 9-ій годині вечора знову до Пари-

жу, в якому на цей раз оглянули те, що не встигли в перші дні. Без затримки подалися попередньою дорогою до Лондону, побували на могилі Гетьманича Данила, відбули зустріч з деякими провідними українцями, відвідали ще місця, які особливо припали нам до душі й ранком подалися на летовище, щоб повернути до Філядельфії.

А тепер підсумуємо бачене в 5-ох країнах Європи. Кожна країна Європи має своє національне обличчя, свою суть. Кожна з них сприймала від чужих країн лише те ліпше, що сприяло для розвитку своєї національної культури. В Англії, Франції, Баварії, Швейцарії і Італії, поруч із національними пам'ятниками, залишились пам'ятки чужого перебування, наприклад, античного Риму, але вони підкреслюють лише силу національного розвою, якою увільнено країну від чужого володіння колись.

У Британському Національному Музеї (Лондон) бачимо збірки пам'яток різних народів світу, але вони свідчать про те, що Англія у співдружності з тими народами розвинула свою національну силу. Французький Лювр містить шедеври мистецтва передових країн у минулому й сучасному, але з мільйонів відвідувачів кожний скаже, що Лювр є величчю тільки Франції. Так само й в Німеччині. Наприклад, Баварія колись була під Римом, довгий час під імперією Франків, але міста, палаци колишніх королів і взагалі дух народу, обличчя країни є тільки німецьким. Навіть Швейцарія, що довгий час перебувала під Римом і германськими імператорами, сучасний Швайцарський Союз трьох різномовних народів, виробив тип швайцарця і творить єдине ціле Швайцарії. Італія, області якої тривалий час жили й розвивались або самостійно, або під владою інших народів, кожна з областей зберегла здобутки ще за античних часів, є тільки національною державою італійського народу.

А тепер порівняймо сучасну Україну з Європою, і ми побачимо, як на долоні, печальну долю нашого народу. Заснування Києва Києм, Щеком, Хоривом та їх сестрою Либедь датується тисячою років пізніше за Рим, заснований братами Ромулом і Ремом. Але навколо Києва, як і навколо Риму, складалась держава Київської Русі-України. Впродовж віків і Рим і Київ створили великі імперії. Одначе, не журилась Римська метрополія, коли від неї відпали неіталійські землі й не журилась Київська метрополія, коли від неї відпали неукраїнські землі на півночі імперії.

Після падіння імперій, у Русі-Україні, як і в Італії, були періоди занепаду й піднесення національного життя. Так само в Русі-Україні був період реставрації культури й мистецтва, наприклад, після татарського лихоліття. Як і по всій Європі, так і в Україні тривав період ренесансу (відродження).

Культура в Київській Русі-Україні, запозичена з Візантії — Другого Риму, в галузі освіти й мистецтва аж ніяк не була нижчою, а навіть була вищою, ніж у тодішній Європі. Могилянська Академія в 17-18 сторіччях була центром і сівачем високої освіти на весь слов'янський світ, а українські вчені того періоду тримали тісний зв'язок із західньою римською культурою, що тоді, під час і після Ренесансу, стояла високо. Східні, південні й західні землі України вкриті пам'ятками старовини й пізніших часів, які відзеркалюють повно історію України, періоди її розвитку, упадку, відродження, воєнних рухів на її землях. Монументальність і значення для слов'янського світу релігійних і світських споруд у Києві, почавши з 10-го та наступних сторіч, таке ж саме, як споруди в Лондоні, Парижі й Римі. Храм св. Софії в Києві й тепер притягає своєю архітектурою знавців з усього світу.

Отже, як історія України, так і самі українці в жадній мірі не є меншевартісними в порівнянні з історією і народами європейських країн. Русини-українці впродовж своєї історії не менш хоробро, ніж інші народи, обороняли свої землі від нападу чужинців. Походи київських князів на Візантію, проти хозар, татар, війни галицько-волинських королів із сусідами, козацькі походи проти татар і турків, війни з поляками й москвинами під проводом гетьманів, своїм героїзмом і народньою славою не уступають перед європейськими воєнними операціями.

Але вандали й варвари нападали, наприклад, на Рим, грабували й руйнували, а згодом відходили на свої землі або подавались деінде. Після їх відходу потерпілі народи могли творити свою культуру й продовжувати окремішне національне життя. До речі, такими варварами для нас були татари. Проте польські вандали в Україні поступали інакше: вони не тільки гнітили матеріально, але й зазіхали на знищення національної душі народу, його духове життя аж до свого державного падіння. Московські вандали й варвари грабували й руйнували святині, історичні пам'ятки, засиляли українських державників на Московію. Більш того, москалі допустилися такого поступовання стосовно України, яке на Заході було не до подуман-

ня, а саме: Москва привласнила собі паспорт Руси-України, назвала Русь Росією, свою московську державу поширила й назвала Російською імперією та безоглядно почала обмосковлювати край, обернувши його в провінцію імперії. Абсолютизмом поліційної держави вона параліжувала національний рух в Україні. В наслідок такої політики багато історичних пам'яток зруйновано повністю або доведено до цілковитої негідности, а ті, що ще залишились, вкриті московським намулом і нашаруванням до невпізнання їх, що вони українські. І тепер ці пам'ятки видається і показується чужинцям, як пам'ятки «стародавньої Росії».

Гірке порівняння сучасної України з Європою, але ми навели його тут для того, щоб наочно показати, чому українці не ослаблюють боротьбу проти московського окупанта. Боротьба йде за Українську Самостійну Державу, за реставрацію в ній зруйнованих, понівечених історичних пам'яток стародавньої України. За очищення українських пам'яток від московського намулу й нашарувань як у площині матеріяльної, так і духової культури. Михайлівський монастир, Десятинна церква, Успенський собор у Лаврі мають бути побудовані, як були. Реставрована має бути й історична річка Либедь, що обезводнена й загажена тепер. Все московське, наприклад, споруда Миколи I, т. зв. «прісутсвенніє места», що ще досі опоганюють Княжу гору в Києві, до того недалеко св. Софії і пам'ятника Богданові Хмельницькому, мають бути знищені — як ознаки московського поневолення. Московські назви вулиць, міст, поселень, готелів, різних державних і громадських закладів мають бути негайно усунені. Бо назви від імен, наприклад, таких московських імпералістів, як Суворов, Пьотр Великій, Пушкін, Ленін, Ватутін та безліч інших пригнічують морально українських людей. Нічого подібного, саме такого нахабства з боку поневолювача, не знайдете в Європі.

Всі зруйновані чи знехаяні церкви по всій Україні мають бути реставровані. Києво-Печерська Лавра має знову стати центром духової культури для всієї України. Почаїв, як місце з'явлення Божої Матері й чуда Божого, має бути перетворений в український Люрд, стати осередком віри, спокою і смирення перед Богом для українських людей.

Наша боротьба свята! Тому недалеко вже той час, коли дзвони св. Софії в Києві, св. Юра у Львові та всіх церков України сповістять про закінчення боротьби торжеством нашого народу.

В СУЧАСНІЙ ЕВРОПІ

Європа — вершина цивілізації і культури на Землі. Тому не диво, коли ви, подорожуючи по країнах Європи, в кожній з них зустрінете мандруючих людей, т. зв. туристів, з кожної країни світу. Звичайно, мова йде про Західню Європу, бо Східня Німеччина, Чехо-Словацьчина, Польща, балканські країни перебувають у специфічному положенні й подорожуючі люди туди заглядають під специфічним же претекстом.

Нас — мене з дружиною — потягнуло знову по шости роках відвідати Європу, так би мовити, скомплікована ситуація так на міжнародній арені, як і внутрі кожної передової країни Європи, про що гуде повсякденна преса. Отож, беручи сяку-таку участь в цьому гудінні, хотілося побачити на власні очі, що там, на тій вершині цивілізації і культури, робиться. Чи справді Європа «поступається» перед Москвою; чи дійсно Європа(і ЗСА) «котяться на похилій площині» вліво аж до комуністів; чи прийшли вже «присмерки» (сутінки) Європи і ось-ось насунеться цілковита темрява на неї, тобто Москва стане господарем на європейському просторі, як про це репетують чимало авторів періодичної преси.

До цього ще прилучилося невгомне хотіння побувати в країнах, в яких не були минулої подорожі до Європи та для полагодження ще інших персональних справ чисто українського характеру. Все це й спонукало нас «вдарити об землю» своїм суворо обмеженим бюджетом і задовольнити свою цікавість Європою. І саме в травні, в часи чарівної європейської весни, коли природа й все живе пробуджується до життя... А головне — квиток на літак коштує щонайменше на 200 доларів нижче проти цін в літню пору (з 1-го червня), нема такого здвигу туристів, вільніше й дешевше з готелями й доступніше з прохарчуванням. І вже 1-го травня, о 6-ій год. вчором ми були в літаку на Нью-Йорк. О 8-ій год. вже були в іншому літаку аеропорту ім. Кеннеді й відразу відлетіли на Мадрид. Милі й ввічливі стюардеси, молоді елегантні стюарди-спанці, уважна обслуга, коньяк, різні прохолодні напої, напричуд смачна вечеря і цілком достатня, а по ній — кава, кіносеанс — все це відволікає від дум, що ти летиш над бурхливим океаном, зокрема від настирливої думки, що можна бовтнутись в його темні води.

Після вечері на літаку все затихає, злегка гудуть тільки мотори, при затулених віконцях люди засипають. Але скоро з гучномовця чути інформацію про час, що треба перевести годинники, що наближаємось до Мадриду й о 8 год. буде приземлення. Це вже

за європейським часом, різниця в якому 6 год. Поспішно приводимо себе до порядку. А думки вже виключно про Еспанію, Мадрид...

МАДРІД—БАРСЕЛОНА

Приземлились о 8 год. ранку. Добра погода, але холодно-вато.

Скоро перейшли паспортну перевірку, досить ретельну, очевидно, у зв'язку з подіями в Португалії, долярові сертифікати поміняли на пезети, взяли з конвайсеру валізи й на спеціальний бас — гайда до міста. Велич, краса будинків, їх відомий стиль, інтенсивність руху, запруженість автомашин нас приємно здивувало, бо ми думали, що тільки в Америці багато авт. Автобус з трудом просувався і, зрештою, дістався до центральної станції «Бас-Термінал», до якої в'їхали тунелем у величезну підземельну станцію. Нічого подібного ми досі не бачили: рух легкових авт, автобусів у різних напрямках просто приголомшує. І саме тут ми відчули мовні труднощі, бо дуже мало еспанців володіють чужими мовами, а якщо й знають, то більше французьку, яку ми ані в зуб. Але мігами якось знайшли, де стоять таксі, яке й взяло нас довести до готелю, який ми облюбували з довіднка по Європі, правда, достатньо вже застарілого.

Готель «Карлос V», кімната без ванни, ціна 867 пезет за добу, що дорівнює 16 дол., з добрими сніданками. Там же взяли туру по місту — це найвірніший спосіб загально познайомитись із вперше баченим містом. Кошт тури біля 4 дол. від особи. Провідник все пояснює, показує і відповідає на запитання.

Мадрид, як і кожне більше місто в Європі, поділяється на старе місто, з вузькими вулицями, і нове із ширшими й широкими, і часто бульварами. У старому місті провідник все вказує на будинки з 12-15 ст. і на мури з часів Риму. Тут збереглись також численні будівлі 17-18 ст. серед яких найкращі церкви Сан-Ісідоро в стилі баробарокко, палаци, зокрема Королівський палац.

У Мадриді надзвичайно великий рух. У частині старого міста, де вузькі вулиці, авта стоять на вузьких хідниках, і перехід людей надзвичайно утруднений, а навіть небезпечний. Нова частина міста красується широкими, бульварами, парками, будинками 19-20 ст. Прекрасні будинки й різні споруди. На додаток до всього впадає в очі скрізь порядок, господарність, чистота на вулицях і в подвір'ях.

Дмитро Левчук, за ним дружина Ірина

По тому видно, що Мадрид найбільший торговельно-фінансовий центр Іспанії. Провідник вказує на споруди великих банків, на фондову біржу на будівлі Університету, заснованого в 1508 р. і наново відбудованого у 20-30-их роках нашого сторіччя. Особливо звертають увагу своєю красою і імпазантністю будівлі Медичного факультету, будинок фармації та інші. У місті є величезний парк, а в ньому ресторан, з гірки якого як на долоні видно весь Мадрид — величне й гарне місто; є безліч менших парків, скверів, а в них пам'ятники імператорів, королів, полководців, видатних духових осіб, письменників і мистців. В який бік не глянеш — все Іспанія, еспанська національна культура, і ніяка інша.

На другий день ми спізнались на замовлену туру спеціально на музеї і поїхали самі. Оглядали національний музей Прадо (назва від бульвару Прадо, на якому розташовано музеї). Музей засновано 1785 року й в ньому зібрані великі фонди картин еспанської, флямандської, італійської та інших шкіл і напрямків. Бачене в ньому залишає колосальне враження багатством мистецтва минулих віків не менше враження призводить і королівський палац. З більш 1200 кімнат нам показано 55. І з цього можна впевнитись, що еспанські королі не менш захоплювались високим мистецтвом, ніж, скажемо, французькі, німецькі королі. Продовженням збірки мистецьких творів є вже праці часів управління країною генерала Франка. Ми бачили велике полотно: «Ген. Франко на коні». Бачили й палацову залу, в якій відбувалося відзначення поразки комуністів у громадянській війні 1936-39 років. Провідник вказав на крісло, на якому колись сиділи королі. Але ген. Франко не сидів у ньому, заявивши: «я не король» і сів на приставлене бокове крісло. Там же в палаці ми оглянули й велику бібліотеку з різними культурними експонатами.

Мадрид почав зростати в 16 ст., коли став центром Кастилії, а з 1561 р. — столицею Іспанії. До того часу столицею Іспанії було місто Толедо (в 40 милях від Мадриду), яке зберегло й до наших часів вигляд і характер старовинного міста. Нам не пощастило в ньому побувати, а, дотримуючись прямішої лінії нашої подорожі, ми поїхали до еспанського міста на побережжі Середземного моря, Барселони. Зупинились в готелі (11 дол. за добу) і ранком взяли туру по місті.

Провідник тури виявився щирим патріотом свого міста й розповідав нам багато цікавого. Барселона столиця Каталонії, ще більш промислове місто, ніж Мадрид. Більше й по населен-

Проф. д-р Наталія Полонська—Василенко. Моргун

ню. Якщо в Мадриді тепер 3 міл. мешканців, то в Барселоні 3.300 тисяч. Найбільший порт в Іспанії. Каталонія об'єдналась з Іспанією в 15-му ст. Мова каталонців, романської групи, близька до еспанської, тепер всі говорять по-іспанському. Місто старовинне, засноване 200 років перед Різдом Христовим. Багато мурів, а подекуди й споруд збереглося від римських часів. Барселона — один з історичних центрів каталонської і іспанської культури. Університет заснований у 15 ст., чимало музеїв. Катедральних собор у стилі готики (13-15 ст., містить 29 відділів-каплиць), церква Санта-Марія-дель-Мар з 14 ст., палац у стилі Ренесансу 15-16 ст. — «Роял Палацо». Старе місто середньовічного плянування збереглося добре й управа міста стежить за дальшим його збереженням. Нам показували місце, ціле подвір'я, де король вітав Колумба після його повороту з відкриття Америки. На площах статуї видатних скульпторів, величавий пам'ятник Хр. Колумба.

Мадрид і Барселона відзеркалюють у значній мірі всю історію Іспанії, її національний розвиток, релігійне й церковне життя. Починаючи від мавританського панування, а також з життя окремих королівств — Арагону, Каталонії, Кастилії та інших, а потім об'єднаної Іспанії, крізь славне управління Ізабелли та інших діяльних королів, крізь тяжкі часи інквізиції, а далі часи відродження і в новіші часи — вся історія Іспанії бачиться в будівлях, історичних пам'ятках, на картинах музеїв, галерій, королівських палаців. Здається, що Іспанія найбільш національно стильна й історично збережена країна в Європі.

Проте, Іспанія, як більшість країн Європи переживає економічну кризу. Так само гостра проблема енергетична, інфляція, дорожнеча на товари широкого вжитку й прохарчування. Середній заробіток робітника 500 дол. на місяць. Визріває і політична криза в Іспанії, що зі смертю Франка приведе до демократизації країни, хоч іспанці кажуть, що вже сам Франко значно послабив свій режим. Демократи, а навіть частина монархістів не задоволені наслідником після ген. Франка. Комуністи забирають голос. Московська «Правда» (15 травня) пише, що «близький час, коли і над Іспанією зійде сонце Свободи», але іспанці відкрито признаються, що народ пам'ятає ту руїну в історичних містах, яку спричинили комуністи в період громадянської війни, і до влади їх не допустить. Хіба Москва силою ту владу накинє, — з усміхом кажуть в Мадриді. Та ще й додають: Іспанія — не Португалія, навчена гірким досвідом у 1936-1939 роках; такого хаосу і безладдя який триває і

досі в Португалії, Еспанія не допустить завдяки своїй національній свідомості й релігійності. Віримо, що так і буде.

НІЦЦА (Франція)

Із Барселони ми виїхали ввечорі, а на ранок були вже в Ніцці, чим заощадили у витратах на готель. Одначе, переїздити з міста до міста нічю не добре, бо, по-перше, не бачиш, де їдеш і не оглядаєш цікавого довкілля; по-друге, від дрімоти втомлюєшся так, що погано себе почувашь цілий день.

Їхали ми в одному вагоні з молодим подружжям із Бразилії, з якими познайомились в Барселоні. Вони побували й в Лісбоні (Португалія), куди ми теж хотіли їхати ще з Мадриду, але — признаємось — побоялись. Оповідали, що в Лісбоні такий хаос, що не розбереш, що там діється: на вулицях більші й менші натовпи людей демонструють з різними прапорами, переважно червоними із серпом і молотом, на кожній площі мітинги, сутички не тільки між цивільними, а й військовими. Природничо гарне місто Лісбона вже забруднене, чимало крамниць закрито, міський і залізничний транспорт працює з перебоями. Завдяки цьому подружжя поспішило до Еспанії.

Ці бразилійці вже бували в Ніцці, знали де приміститись. І для нас знайшлася вільна кімната в пансіоні недалеко двірця за 16 долярів на добу із сніданком. До речі господиня пансіону виявилась гарною і милою французенкою, дуже привітною і уважливою до своїх льокаторів. По увлаштуванні в пансіоні негайно взяли туру по місті.

Ніцца — місто на узбережжі Середземного моря (Лазуровий Берег або Французька Рів'єра). Ніцца — один з найбільших кліматичних курортів Європи, який функціонує протягом цілого року. Великий залізничний вузол із імпозантною будівлею двірця; Ніцца й великий морський порт. Населення в половині 50-х років досягало 250 тисяч, а тепер — до 450 тисяч. Маса готелів і пансіонів, рівні 4-5-6 поверхові будинки на чистих вулицях. Деінде видно модерні хмародери. Розвинена парфумерія, шовкова промисловість, виробництво предметів розкоші. Кліматичний курорт, багато сенаторій для хворих на функціонально розлади нервової системи й шлунково кишкові захворювання.

Виходили з туристського автобусу й оглядали Францішканську церкву з 9-го ст., але відновлену в 16-му ст. Руїни римських будівель, збудованих у 56-му р. до Різва Христового, а

зруйновані в 4-му стол. На тих руїнах збереглась арка, де була арена, і кам'яні руїни, де було 9 театрів. Оглядали й російську церкву («собор»). На зовнішній стіні, бічній, церкви напис: «Сей соборний храм сооружен монаршим попечением і щедрости государя Императора Николая II і его Августешей матери Вдовствующей императрицей Марією Фьодоровною. Освящен 4/17 декабра 1912 г». Церква оздоблена багатьма іконами. Москвини, мешканці Ніцци, внутрі храму примістили хрест, а на раменах хреста ікони святих родини царя. На хресті напис: «Священной памяти Державного Создателя сего храма Императора Николая II і его августейшей семьи, мужинически убиенных 4/17 іюля 1918 р.».

Ніцца має 4 університети, а в них навчається 18 тисяч студентів. Ніцца батьківщина Гарібальді, Блянкі. На площі імени Гарібальді — величавий пам'ятник великому синові Італії. Навколо пам'ятника чудові фонтани й квітчастий сквер.

Окремо від тури ми відвідали гору-цвинтар, де похований Олександр Герцен, що свого часу вимагав визнання права на незалежність для українського, білоруського й литовських народів. Герцен підтримував польський національно-визвольний рух, зокрема польське повстання 1863-1864 рр. На цвинтарі збудовано пам'ятник-монумент роботи українського скульптора Пармена Забіли (помер 1917 рр.), який наприкінці свого життя переїхав до Швейцарії і там помер. На п'єдесталю білого кольору постать Герцена в природній величині, чорного кольору. На чужинецькому тлі цвинтаря здалека впізнати постать російського революціонера-дворянина. Внизу п'єдесталю напис: «Александр Герцен, Москва 1812-1870 Париж». Збоку назначені дати народження і смерті родини Олександра Герцена.

З цієї гори відкривається панорама всього міста Ніцци, що напівкільцем оточує затоку Середземного моря. Внизу великий порт, заставлений кораблями, на іншій гірці — обсерваторія, а громади прекрасних споруд, світлої фарби будинків сходять терасами до моря. Невимовна краса! Здається, що в цьому місці люди всі щасливі. Помалу, зигзагами, сходимо в гори у метушливе місто. Вуличний рух величезний. Дорожнеча на все велика. Треба в побічних вулицях шукати непоказної харчової крамниці чи їдальні, щоб підкрепитись на дальші мандри. Ми швидко попрямували до пансіону. Втома!

КНЯЗІВСТВО МОНАКО

Коли «політика», як каже Гриць Зозуля, не виходить з голови, то не можна оминати Монако, що є у півгодини їзди від Нінци. Монако — держава (суверенна) на узбережжі Середземного моря, на Лазуровому Березі французької і італійської Рів'єри. Площа всього 1,517 кв. кілометрів. Населення у 1960 р. було 24 тис., тепер біля 30 тис., з них половина французів, біля 16% італійців, близько 10% монегаснів, решта різні. Князівство складається з трьох міст: Монако (столиця), Монте-Карло й Кондамін, які всі вкупі. Турист навіть не знає, яке з цих трьох міст він оглядає. Але вся увага звертається на Монте-Карло, (біля 16 тис. населення), де відомий дім (касіно), відомі курорти й місця розваг мільонерів.

І справді, дім касіно зовні величавий палац, не уступає своєю архітектурою деяким палацам європейських країн. Ми були всередині, хотіли подивитись на гральні залі, але туди дорогий вступ, щось по кільканадцять доларів від особи. Ми обмежились звичайними іграми в партері, в яких дружина за одну секунду програла один долар. На цьому закінчились оглядини касина, цього здебільшого трагічного місця для безшабашних людей, але легкого джерела для незалежного існування князівства Монако.

Звідси поїхали побачити палац князя і нашої «землячки» Грейс Келі. Ніхто з них не виглянув на нас хоч би з вікна. Але будівля імпазантна, палацова. Взагалі шикарне місто: прекрасні будинки й скрізь бездоганна чистота. Багато зелені. Великий порт, а в ньому різні кораблі, теж добра доходова стаття для князівства. Імпозантні будівлі, як і в Нінці, сходять терасами до моря і півкільцем оточують затоку. З чудової набережної вулиці видно все чудової архітектури місто-князівство.

І повертались ми до Нінци не весело, а в глибокій печалі. І не тому, що йшов дощ і ми були порядно мокрі, а від порівняння Заходу із Сходом. Думи про Україну гризли наші душі. Всю подорож по Європі ті думи не давали нам спокою. І справді, 30 тис. (а на початку просто жменька), переважно французів і італійців, не схотіли жити метрополіями, відділились від них і живуть суверенним життям, не охороняючи кордонів і не ризикуючи свободою. Живуть собі вільно, за своїм розсудом і ніхто їх не тривожить. Хтось сказав про самостійну державу Монако: «Це вибрик європейської свободи й демократії», очевидно, найбільше французької. А 45-мільйонна

Україна б'ється-в'ється чайкою при битій дорозі сотки років і не може увільнитись з московських пазурів.

Або візьмім бачену нами Іспанію. Історія Іспанії дуже схожа з історією України. Візьмім таку аналогію: московське князівство-державна з Кастилією, спершу з центром Толедо, а потім Мадрид. Білорусію і Україну можна порівняти із Арагоном і Каталонією, які добровільно об'єднались з Кастилією і заснували одне королівство — Іспанію. То в Каталонії зі столицею Барселона, нам демонстрували повну, недоторкану історію Каталонії і повноцінну самоуправу каталонським краєм, незалежну від Мадриду в господарстві й плеканні культури. Мадрид не привласнює каталонської історії, не затьмарює її. Каталонські націоналісти (до них і належав провідник нашої тури в Барселоні) вільно з'ясовують свою історію і взаємно впливають на розвиток сучасної еспанської культури.

На Сході Європи, в ССРСР, тобто колишній «Росії»? Все навпаки: війни, загарбання, терор, примус, здушення, одним словом — ГУЛаг.

Два світи, дві системи життя народів, Європа й Азія, свобода й деспотизм, культура й примітивізм — ось що впадає в очі й гложе серце й душу подорожуючим українцям по Європі.

Р И М

Із Ніцци ми виїхали ввечорі 7 травня, щоб на ранок, якраз на католицьке Вознесення, бути в Римі. З двірця зателефонували до Сестер — Василянок при парохії св. Сергія і Вакха, дістали дозвіл на пансіон з харчуванням на 3-4 дні й вже о 8 год. ранку тексі нас доставило до ввічливих і уважно гостинних Сестер з Бразилії, досвідчених у господарстві пансіону. Одержали чисту простору кімнату на два ліжка. Зараз же привітав нас достойний о. д-р Степан Гарванко, настоятель парафії, і запросив нас на сніданок. Простора трапезна кімната, скрізь охайність, щедрий сніданок, ввічливе обходження, рідна українська атмосфера запевняє нам добрий настрій і перспективу ознайомлення з бажаними об'єктами «вічного міста» Риму.

По сніданні ми поспішили до автобусу. Була 9 год. ранку. Помалу доїхали в тісноті вуличного руху до церкви по бічних вулицях площі св. Петра вже стояли сотні автобусів, що привезли туристів і місцевих громадян. А сама площа була повна народу. Пробравшись крізь гущу людей, ми входом зі сторо-

ни втиснулись в церкву. Було вже повнісінько людей, здається, годі було рухатись, але тиском напливаючих нас винесло до самої перегородки перед престолом серед церкви; охорона стримувала напір людей.

Урочисту службу Богу правив сам Папа Павло VI у сослуженні кардиналів і духовенства. Це вперше так близько ми бачили Римського Архиерея в часі служби Біжої, ще й у величній церкві св. апостола Петра, ще й у велике свято — Вознесення. Я думаю, що незалежно від того, до якого християнського обряду належить людина, душа її загорялася урочистістю баченого й чутого божественного співу й музики. А серед маси людей в церкві й може сотки тисяч на площі, звичайно, переважали католики, але й не бракувало інших християн, а навіть людей іншої віри. І знову насуваються думки про духовне життя людей на Заході Європи в порівнянні з життям людедей на Сході Європи. І в котрий же раз ставиш питання: яким правом купка комуністичних насильників відбирає насильно в людей віру в Бога, руйнує Церкви, святині і тримає людей в матеріялістичній темряві? І тут же знаходить здивування: чому сильні всього цивілізованого світу тобто європейська вершинна культура, в тому числі Апостольська Церква на чолі з Папою, мовчать, принаймні, не вживають рішучих і негайних заходів проти московсько-кремлівської кліки, звідки розповсюджується все лихо для людей? Не будь тієї безбожної кліки — світ виглядав би інакше.

О 1-ій год. дня ми вже були в пансіоні Сестер, встигли на початок обіду, який триває до 2-ої години. По обіді ми вирішили присвятити весь вільний час огляданням міста, цікавих споруд і церков. В цьому дуже цінні рекомендації дав нам о. д-р С. Гарванко, оповів що й де можна інтересного побачити. Найскорше ми дістались до ранньохристиянської будови — базиліки Санта-Марія Маджоре, 432-440 рр. з мозаїками 5-6 ст. Це величний храм архітектурно оформлений з чотирьох боків і здалека видний. Оглядаючи цю базиліку, ми наглядно зрозуміли, що саме тепер Рим відзначає Святий Рік. Численні екскурсії, одна за одною, виповнюють церкву. При головному вівтарі безпереривно відбуваються архиерейські Служби Божі. Зовні базиліки оточена групами екскурсантів з провідниками, які все вивчають. Ми ще побували у двох церквах і та сама картина. Міський транспорт заповнений паломниками до Риму у Святий Рік. Місцеві мешканці кажуть, що таке паломництво буде не тільки в дні свят, а і в будні протягом цілого

року; люди прибувають не тільки з країн Європи, але й зі всього світу.

Ходячи вулицями, впадали в очі й другі видовища, пов'язані з акціями італійських комуністів, бо тоді зачалась була передвиборча кампанія до місцевих органів влади. Часто натикались на комуністичні плякати, наліплені на парканах і стінах будинків з певними гаслами й серпом та молотом, але всі вони вже надірвані противниками, лише подекуди можна прочитати ті гасла. Бачили два мітинги на двох малих площах. Промовець не говорить, а гістерично верещить, а слухають його не більше 25-30 душ, переважно підлітків. Маса людей проходить мимо, не звертаючи жодної уваги на них.

У порівнянні з рухом Святого Року, акції комуністів виглядають мізерією, замахом з негідними засобами. Для такого висновку ми знайшли підтвердження в розмовах з мешканцями Риму, з українцями й італійцями. Наведу одну з них, як найбільш характерну й, на мій погляд, компетентну. Компетентну тому, що говорили з інтелігентною московкою, яка вийшла заміж за італійського дипломата з посольства у Москві, і з 1951 року живе з чоловіком у Римі. Ми не знали куди йти й звернулись до неї із запитом і таким способом розговорились. Її чоловік і тепер діючий дипломат, вони живуть в оточенні політиків і, очевидно, тому бесідниця виявила орієнтацію і обізнаність зі внутрішньою політикою Італії. Коли я звернув увагу на контрасти рухів у Римі — паломників Святого Року й акціями комуністів з їх плякатами на стінах і мітингами, вона впевнено розповіла й з'ясувала стан речей і досить переконливо. Московка твердила, що італійські комуністи «яловіє» — це означає, що їх пропаганда не дає плодів; що вони по-комуністичному мало ідейні, більшість з них так само релігійні й віруючі в Бога, як ці паломники Святого Року, яких ви бачили; що наші (тобто італійські) комуністи відмінні від московських, не йдуть на їх поведку й мріють тільки за деякі соціальні реформи в користь бідних, яких в Італії чимало, зважаючи на перенаселення і недостатні природні ресурси. В Італії віками існує такий стан, що приблизно, одна третина населення незадоволена існуючим порядком, але дві третини задоволені й навіть гордяться своїм трьохтисячним історичним минулим, своїми мистецькими й культурними досягненнями. І ці дві третини італійців ніколи не допустять до влади комуністів, слабих ідейно й так само в якійсь мірі просякнутих славою своєї стародавньої вітчизни й відродженою на її ґрун-

ті Італією. Взагалі Європа пережила вже загрозу комунізму, в чому допомогла страшна нелюдська практика соціалістичних експериментів в дорозі до комунізму на Сході Європи, в моїй батьківщині, — каже московська бесідниця, дружина італійського політика. І додає: і в Португалії не прийметься соціалістично-комуністична система, і в Іспанії комуністи не прийдуть до влади. Загроза є тільки з боку Москви, що озброюється з метою опанувати Європу.

Приблизно такої самої думки про силу італійських комуністів всі, з ким ми говорили й зокрема наші студенти, що студіюють в Римі й тимчасово перебувають в пансіоні Сестер при українській парохії.

На другий день ми взяли спеціальну туру до Ватиканського музею. Вартість тури на двох 9600 лір, що дорівнює біля 16 доларів. У тісноті, бо щільно група за групою, а їх одночасно оглядає до ста груп з провідником на чолі, ми оглядали відділ скульптури музею — мозаїку, саркофаги та скульптури стародавніх часів; відділ гобеленів і мап галерії; відділ творів Рафаеля; Сикстинську Капелю із знаменитими фресками Мікельанджело; бібліотеку, що має 500 тисяч томів, 60 тис. манускриптів та іншого скарбу; музей освяченого мистецтва — церковного багатства — вироби зі скла, слонової кости, бронзи й різних реліквій. У ватиканському музеї зібрані найвизначніші багатства мистецтва. Ми некомпетентні входити в оцінку хоч би деяких творів, але багато-багато з них залишається в пам'яті, а все бачене створює колосальне враження. До речі, бачили картину видатного польського живописця Яна Матейка «Ян Соб'єський під Віднем», на якій видно в бою українських козаків. Ватиканський музей — це шедевр Ватикану як суверенної католицької держави, розташованої всього на 44 гектарах площі — горбі Монте — Ватикано, звідки й походить назва Ватикану, на березі ріки Тибру в західній частині міста Риму. Ватикан — це архітектурний комплекс споруд над яким працювали видатні архітектори Альберті, Росселіно, Браманте та інші й геніальні мистці епохи Відродження — Рафаель, Мікельанджело, Боттічеллі та інші. Надзвичайно багаті музеї Ватикану, зокрема музей античної скульптури, в якому зберігається статуя Аполлона Бельведерського, статуя троянського жерця Лаокоона та інші.

Того ж дня, після Ватиканського музею, ми ще повторили туру оглянути те ще в 1969 році, а саме: тріумфальну арку Тіта (81 р. по Різді), колону Трояна (118 р.), храм Пантеон

(125 р. по Різді), Колізей (75-80 рр.), терми Каракалли (206-216 рр.) і Деоклеціана (4 ст. по Різді). Бодай для поверховного огляду «вічного міста» Риму треба не тиждень, а кілька місяців, але й короткотривале перебування залишає в душі й пам'яті людини непроминальне враження.

В неділю, раненько, вже в товаристві високоповажаної Пані, д-р Роми Навроцької, що прибула до Риму з Філядельфії, ми поїхали до української Церкви св. Софії і Українського Університету ім. св. Климента. Ми встигли на службу Божу у св. Софії, яку правив о. д-р Іван Гриньох в асисті о. д-ра Ю. Федорова й о. П. Стецюка. Д-р І. Гриньох виголосив високозмістовну проповідь до присутніх, серед яких переважали студенти Університету й співали в ю службу Божу. Побували й в Каплиці Університету, де правив службу Божу для Сестер Блаженніший Патріярх Йосиф.

З душевною насолодою і великим задоволенням ми повернулись до парохії св. Сергія і Вакха. Д-р Рома Навроцька показала нам Український музей, розташований на двох поверхах. Досить багато зібрано речей народньої творчости, картин українських мистців, зокрема ціла кімната з творчістю мистця Мороза, багато експонатів з церковного життя і чимало образів з діяльності Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Про Український Рим, про його значення для України, скажемо в іншому місці цієї статті.

НЕАПОЛЬ—ПОМПЕЇ

Як відомо, сучасна Італія складається із провінцій, центри яких свій історично-культурний розвиток ведуть так само з часів Римської імперії. Ці провінції колись були окремими самостійними державами, навіть імперіями, що володіли територіями інших народів. В епоху Відродження (Ренесанс) від 14 і до 16-го ст. включно, в деяких країнах Європи, зокрема в Україні, 17-18 ст., ці провінції зі своїми високо культурними центрами втішались славою в усьому світі. Епоха Відродження знаменна ще й тим, що архітектурний стиль її заступив готику й сприйняв елементи давньогрецької та давньоримської архітектури. Ці центри провінцій вкупі з Римом і створили таку культуру, якою тепер пишається сучасна Італія. Одним із таких визначних міст на південь Італії є Неаполь, який ми вважали своїм обов'язком відвідати.

Неаполь — місто в області Кампанія, адміністративний

**Могила мгра Ярослава Чолія в Людвігсбургу,
помер 1952 р., адвокат, великий приятель
українських спортсів. Брат Ірини Левчук**

центр провінції Неаполь, розташований на північному узбережжі Неаполітанської затоки Тірренського моря, поблизу підніжжя вулкану Везувій. Ми взяли туру-таксівку за 12 долярів, провідник, який німецькою мовою пояснив і показав нам визначні пам'ятки цього чудового міста. Неаполь по величині третє місто (після Риму й Міляно) Італії і має тепер два мільйони населення. В ньому розвинена промисловість майже всіх видів. Неаполь — один з найбільших культурних центрів Італії — університет, консерваторія, визначний Національний музей, картинні галерії. Неаполь, центр туризму й курортного району — Геркуланум, Помпеї, Сорренто, Капрі та інші. Визначні пам'ятки: замок Кастель-Нуово (1282 р.) з Тріумфальною аркою Альфонса Арагонського (1458 р.), собор Сан-Лоренно, церква Санта Кляра, будівництво яких dokonano 13-14 сторіччях, великий театр Сан Карло (1737 р.).

Неаполь був центром Неаполітанського Королівства в південній Італії в 12-19 сторіччях. Неаполітанська затока Тірренського моря входить в сушу на 22 кілометри, біля входу завширшки 30 кілометрів. Узбережжя затоки відзначається мальовничістю і Неаполь виглядає казковим містом, подібно як Ніцца й Монако. Тут після Генуї, найбільший порт в Італії. Після Другої світової війни побудовано чимало високих споруд, зокрема прекрасний залізничний двірець із поділом на підземний і горішній. Між іншим, на одній із площ ми бачили руїну однієї споруди від бомбардування під час війни; її навмисно зберігали як реліквію війни, але тепер місто заповіло її ліквідацію, тобто забудівлю.

З Риму до Неаполю всього дві години їзди поїздом-експресом, а від Неаполю до Помпеї 20 миль, або півгодини їзди поїздом по мальовничому узбережжі Неаполітанської затоки. На двірці Помпеї ми взяли теж таксі-туру, якою доїхали до руїн (вартість 8 долярів), до місця, з якого туристи починають оглядати Помпеї і музей, бо по руїнах їздити транспортом заборонено й не можна технічно. Тут дозволимо трішки історії.

Помпеї, як сказано, античне місто біля Неаполя. Як незначне поселення, засноване греками (як і Неаполь), знане з 8-го сторіччя до н. е. Воно зростало, падало й знову зростало, разом з Неаполем оборонялось від зазіхань Риму. У 89 році місто Помпеї було прилучене до Риму, а з 80 р. н. е. стало значним центром римської держави. У 61 р. до н. е. Помпеї були зруйновані землетрусом, але дуже швидко відновлені будівлями у вигляді кам'яних і бетонових конструкцій. Подібно до

Риму, в ньому створено форми, ансамблі адміністративних будівель, терми, театри, лукові мости, розкішні приватні будинки та інші споруди.

Але 24 серпня 79 р. н. е. під час вибуху вулкану Везувій Помпеї загинули разом з містом Геркуланом і поселенням Стабією, що як і Помпеї були розташовані у підніжжя вулкана, — вони були засипані 7-9 метровим шаром попелу та інших вулканічних порід. І протягом 1650 років ці античні міста були закриті. І тільки на початку 18-го ст. Помпеї були відкриті, а від 1860 року розкопки проводяться за певним планом. Розкопано й очищено від вулканічних порід значно більшу частину міста Помпеї. Цю відкриту частину міста ми й оглядали упродовж кількох годин. Схиляємо низько голови перед античною культурою греків і римлян!

Ми ходили вулицями, хідниками, замощеними брилами каміння. В кварталах (бльоках) красуються зруби численних житлових будинків атріумного (темного), лише з верхнім освітленням, перистильного (оточення кольонами) і тарасного (зі схилами) типу, зокрема будинки Панси, Фавна та інші; розпізнані ремісничі майстерні, шинки, терми, театри. В центрі був форум із храмами Юпітера й Аполлона, ринком, базилікою. На деяких будинках збереглись мозаїки, розписи, скульптура. Деякі будинки й споруди реконструйовано у первісному вигляді, наприклад, «Будинок Ветіїв», «Будинок срібного весілля» та ще чимало інших. Зокрема касарні глядіаторів із зброєю, храм єгипетської богині Ізиди, Палата Лорейо Тібуртіно з водограями та багато іншого, що свідчить про високу культуру античного міста Помпеї.

По виході з території руїн ми зайшли до музею, експонати якого відзеркалюють знайдене під руїнами. В музеї є різні побутові й господарчі речі помпейців, а навіть кілька мумій людей, почорнілих, але збережених під шаром попелу. Всі туристи, з якими ми обмінювались думками, твердили, що Помпеї є найвизначнішим музеєм-заповідником античної культури. І то — істина!

По дорозі до залізничного двірця ми їхали краєм нового міста Помпеї, на вигляд цілком сучасне, гарне із сто тисячами населення, яке переважно займається обслуговуванням маси туристів, або працює в установах Неаполя.

ФЛЬОРЕНЦІЯ

Місто Фльоренція (від лат. флорень — квітучий), головне місто області Тоскани, колись (до 1859 р.) самостійного великого герцогства, тепер начислює біля 650 тис. населення. Фльоренція значний економічний та один з найважливіших культурно-історичних центрів Італії. До Фльоренції з Риму не більше 2 год. їзди залізничним експресом. Маса готелів (ми платили 11 дол. за добу) і багато тур (за двох ми платили 13 дол. за три години оглядин).

У Фльоренції один із найстарших університетів (засн. 1321 році), численні наукові та освітні заклади. Академія художніх мистецтв. Пригадаймо, що в цьому місті засновано знамениту Фльорентинську Школу живопису. Це найвизначніша мистецька школа Італії доби Відродження, вона особливо розвинулась наприкінці 13-го — на початку 14-го ст. До неї входили знамениті архітекти, скульптори й живописці. Вершиною школи була творчість Леонардо да Вінчі та Мікель-А'нджельо Буонаротті. В роках 1439-42 відбулася Фльорентійська Унія, що об'єднала була католицьку й православну Церкви під зверхністю римського папи. Акт з'єднання Церков підписав був київський Митрополит Ізидор. Фльорентійська Унія була розірвана Москвою в 1472 р.

Перебуваючи в Італії, зокрема в Римі, не можна оминати це чарівне місто, на яке — коли дивитись з вершин Беллосгвардської гори — не можна очей відвести від краси міста, що розвинулось по обох боках річки Арно біля підніжжя Тоскано-Емілійських Апенін. Обі частини міста з'єднані давніми мостами «Трініта», «Старий міст», «Понте-Веккйо» та інші. Не можна в газетній статті перелічити навіть найголовніших архітектурних пам'яток, значна частина яких створена в давні часи й в епоху Відродження. Подекуди бачимо мури з римських часів з пізнішими надбудовами.

На лівобережній частині Фльоренції міститься палаццо Пітті (15 ст.), сади й кілька імпозантних Церков. Але найбагатша архітектурними пам'ятками правобережна сторона міста. На п'яцца дель Дуемо — собор Санта Марія дель Фйоре (1896 р.); на п'яцца делля Сіньйора — палаццо Веккйо (1298 р.). Поряд з площею — картина галерія Уффіці (1560-74 рр.). На п'яцца делла Аннуціята міститься Виховний будинок (1419 р.). У дворі церкви Санта-Кроче — капеля Пацці (1430), у церкві Сан-Лоренцо — капеля Медічі (1520-1534 рр. архітект Мікель-

Анджельо)

До речі, про знаменитий рід Медічі провідник тури, вказуючи на портрети, оповідав, що цей рід правив Фльоренцією 307 років, почавши від 1389 р. Видатними представниками цього роду були : Козьма (1389-1464 рр.), провідник народної партії, був віддалений з країни, але повернувшись, в 1434 р. став на чолі республіки й мудро правив країною, за що удостоївся титулу «Батька вітчизни». Лоренцо, за прізвищем «Прекрасний» (1449-92 рр.), разом з братом стояв на чолі республіки; прикрасив Фльоренцію чудовими будівлями, протегував розвиток наук і мистецтва. Джіовані, син Лоренцо, був папою — Лев X (1513-21 рр.), протегував науку й мистецтво. Катеріна Медічі, французька королева (1519-89 рр.), жінка Генріха II, в 1572 р. подала ініціативу різні Гугенотів у Варфоломійську ніч. Джуліо — Папа Климент VII. І ще були видатні представники роду Медічі. У значній мірі завдяки цим видатним діячам ми тепер бачимо у Фльоренції прекрасні площі з пам'ятниками й статуями, зокрема скульптурами Геркулеса, Нептуна та інші, палаци з картинами галеріями, де зберігаються твори античного світу й епохи Відродження.

З 1865 по січень 1871 Фльоренція була столицею об'єднаного італійського королівства. Перебуваючи в Італії абсолютно потрібно відвідати одно із найвизначніших культурно-історичних центрів — Фльоренцію.

ВЕНЕЦІЯ

Венеція таке місто в Італії, яке турист мусить відвідувати. Воно розташоване в мілководній лягуні північної астини Адріанопільського моря на 118 островах. Тепер більше 500 тисяч населення, — кажуть провідники тур. Важливий порт, що має велике значення для всієї європейської торгівлі. На островах розташовані будинки й кожний острів пересікається каналами. Вода оминає безпосередньо доми або гранітні береги. На більших островах, звичайно, є автовий транспорт, але в основному найбільша транспортна комунікація в Венеції — це водний транспорт по каналах. Скрізь невеликі кораблі й кораблики, що перевозять людей, човни, що перевозять вантажі й гондолі, яких порівняно вже мало. У той день ми бачили тільки два-три випадки, коли люди пливали в гондолях, можливо тому, що була хмарна й дощова погода.

Місто Венеція має мальовничий вигляд, який створюють

численні канали, гарні мости, старовинні будівлі. Велике враження залишає Великий канал, по якому ми їздили довгий час. Канал оточений палацами, гарними адміністративними й культурними будинками. Особливо гарне враження роблять у самому центрі міста дві площі, сполучені між собою. Це — оточена будинками Прокурацій (15-16 ст.) площа Сан-Марка, з собором св. Марка (10-11 ст.), і площа П'яцетта з базилікою Сан-Марка та Палацом дожів (1309-1442 рр.).

Кажуть провідники, що біля 150 каналів пересікають місто Венецію і біля 400 мостів сполучують між собою островки. У місті багато музеїв, галерій, Академія мистецтва, інститути, видатна музична школа. Для краси міста велике значення мають монументальні церкви, з яких провідники звертають увагу туристів на церкву Сан-Г'єорджо (1560 р.), Фрарі (13-15 ст.) та на інші. Музеї, галерії і церкви Венеції славляться видатними творами знаменитих італійських мистців. Як і Венеція створили «Венеціанську школу живопису в 13 столітті; ця школа була довго провідною для всієї Європи. Зокрема правники знають з історії права про «Венеціанські Статути» — збірники з цивільного, торговельного й морського права, джерелом для яких послужили переважно норми римського й візантійського права.

Венеція виникла у 5 ст., а вже в 9-10 ст. стала великим ремісничим містом, яке вело широку торгівлю не тільки з Європою, але й Сходом. У «Слові о полку Ігоревім» (12 стол.) згадується «венедиці» — вчені припускають, що то були венеціанські купці в Києві. В добу хрестових походів Венеція стала великою морською державою. Вона мала доступ до Чорного моря і вела торгівлю з Кримом і з Україною. Торговельні зв'язки Венеції з Україною були настільки міцними, що в 15 ст. венеціанські купці володіли конторами й торговельними склепами, мали постійне представництво у Львові. Венеціанці вивозили з України збіжжя, хутра й невільників з числа населення, захопленого татарами під час нападів на Україну. Під час війни з Туреччиною Венеціанці звертались за допомогою до українського козацтва; року 1650 венеціанський посол вів розмови з Богданом Хмельницьким про напад козаків на Стамбул, коли венеціанська фльота нападе на Туреччину з Босфору. Але похід цей не був здійснений. Року 1797-го Наполеон окупував Венецію. Рішенням Віденського Конгресу 1814-15 рр. Венеція була віддана Австрії хоч весь час боролась проти неї, але у 1866 році увійшла до складу Італійського королівства.

Отже, місто Венеція має свою цікаву історію. Воно, як і багато міст Європи, спонукують думати про Київ, Львів і взагалі про нещасливу долю України, яка — будучи незалежною державою — напевно пишалася б своєю національною культурою і так само приваблювала б туристів, як і історичні міста Європи.

З нових будівель ми помітили тільки прекрасний залізничний двірець. У Венеції також впадають в очі люксові крамниці, а в них повно товарів, так само надзвичайно дорогих, як і в інших містах Італії. І так само чимало комуністичних плакатів на стінах домів і так само надірваних антикомуністами, як і в Римі. Наш експрес мав відійти з Венеції о 13 год. 30 хв. і прибути до Відня о 22 год. 30 хв., але на одну годину спізнився. Жалуємо, що пів дороги припадало на темряву, бо краєвиди по обох боках залізниці такі гарні, що не можна описати й вимовити: чарівні підгір'я Альп, а сніги верхів майже досягають квітучих садків підгірських садиб — ця краса приковує до вікон проїждких туристів.

В І Д Е Н Ї

Нам пощастило: на дворці прикордонного міста Австрії присів у нашому купе пан середнього віку, поставний, інтелегентний, з яким ми відразу розговорились. Виявилось, що заговорили з професором Віденського університету. Професор охоче задовольняв нашу допитливість і ґрунтовно підготував нас до пізнання Відня і Австрії і з її відносинами з іншими країнами й політикою.

Ми прибули на Нортбангоф перед північчю. За німецько-австрійською традицією в цю пору Відень буквально спав. Ми довго чекали на тексі, щоб дістатись до обраного нами готелю «Фукс» по застарілому туристичному довіднику, в якому стояла ціна від 8-10 доларів. Зрештою, проїхались сонними вулицями Відня на Маріягільфе штрассе, де готель «Фукс» і довелось взяти кімнату за 26 дол. на добу й навіть без сніданків. Не підеш же серед ночі шукати дешевого. Лише по двох днях нас перенесли до кімнати за 16 дол., до речі не гіршої за попередню.

Загально українці добре ознайомлені із Віднем із Австрією, для частини українців Відень був столицею Австро-Угорської метрополії, де вони здобували освіту, були послами парламенту, знають, принаймні, так, як друга частина українців знає

Москву. Тому не будемо розписуватись занадто, а зазначимо тільки про те, що може цікавити молодшу генерацію наших людей. Сучасна Австрія має всього населення біля 7,5 міл. осіб, а Відень 1.900 тисяч. Відень більше розташований на правому березі Дунаю, менша частина — на лівому. Відень — політичний і культурний центр країни. В ньому зосереджена одна чверть всього й дві третини міського населення Австрії. У Відні зосереджені майже всі види промисловости Австрії і Відень є найбільший транспортний вузол Австрії, що має міжнародне значення. Рух у місті може найбільший, як в будь-якому іншому великому місті Європи. У Відні сім двірців, великий порт на Дунаю. Через аерпорт Швехат проходить дуже багато повітряних шляхів Європи.

У т. зв. «Внутрішньому місті» (Ландштрассе, Відень Ной-бав та ще кілька) розташовані — парламент, міська ратуша, музеї, оперовий театр, Бургетатр, університет (засн. 1365 р.), Академія Наук, Національна бібліотека, банки, торговельні фірми й, звичайно, люксові крамниці. Всі ці споруди своєю архітектурою призвели на нас величезне враження. Але як ми не хотіли побувати в опері чи в «Народньому», однак нікуди не попали, бо одне місце в партері оперового театру — 30-40-50 доларів. Проте, цікаво — всі квитки на оперу «Батерфляй» у той день були продані.

Головні урядові й громадські будинки на Рінгштрассе, яка кільцем охоплює старовинний центр Відня з собором св. Стефана (13 ст.), церквою Августинців (1339) та інші. Собор св. Стефана — це шедевр готичної архітектури. А яке багатство розписів внутрі собору. Ми побували й в українській церкві св. Варвари. На жаль, застали тільки маляра, який оновлював вітартні образи. Отця настоятеля не було, бо тоді помер Кардинал Міндсенті й чимало людей поїхали на похорон. Ми обрали спеціальну туру «Ч.1 по місту» з включенням оглядин цісарського палацу Шинбрун і Бельведер. Палац Шинбрун — місце перебування династії Габсбургів з кінцем 17 і початку 18-го ст. Як відомо з історії, Відень у 1221 р. одержав права міста, у 1276 р. був завойований Габсбургами й став столицею імперії до 1918 року.

Палац Шинбрун імпозантний зовні й внутрі. Він має 1223 кімнати, з яких ми оглянули 55. Більшість кімнат показує життя і правління Марії Тереси — ерцгерцогині австрійської (1740-80), королеви Угорщини і Чехії, імператориці (1765-80) «Священної Римської імперії з династії Габсбургів. Вона пра-

вила всім, її чоловік нічого не вмів чи не хотів робити, тільки породив з Марією-Тересою шістьнадцять дітей (11 живих, 5 померло). Всебічно в палаті відзеркалено життя Франца-Йосифа, його сина Фердинанда, забитого в Сараєві. Показано кімнату, в якій народився Франц-Йосиф і в ній ліжка, на якому й помер. В палаці скрізь багата позолота, картин-полотна роботи видатних мистців.

У Бельведерах ми не були всередині, бо було закрито, а з двору — прекрасний вигляд на Відень, а далі на Альпи, де вони й закінчуються. Прекрасна панорама. Там зачинався Відень сучасний, а тоді — кельтське поселення, в 1-5 ст. — римський укріплений табір Віндобона. А в середніх віках — ремісничий центр Європи, куди привозили товари з «далекого Хійова», тобто Києва в 10 сторіччі.

Вулиці Відня санітарно найчистіші супроти теж санітарно чистих вулиць міст Європи. Відень, крім невеликої центральної частини, втопає в садах і парках. Багато пам'ятників і фонтанів, багато переходових через вулиці тунелів.

Але сміло можна сказати, що Відень найдорожче місто для туристів і для місцевих жителів теж. Правда, 9.500 шилінгів на місяць — середній заробіток робітника (600 дол.) і 6,500 шил. пенсіонера, плюс працездатність населення, забезпечують нормальне життя. Працездатність австрійських селян-хліборобів видно було з поїзду по дорозі до Мінхену: скрізь все використано, скрізь зелене й цвіте, повно молочних корів, скрізь порядок. Душа радіє!

МІНХЕН І ЩЕ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ РИМ

Місто Мінхен треба поділити на — німецьке й українське. Мінхен — адміністративний центр Баварії. Колись територію Баварії заселяли Кельти. У 5 ст. у Баварії оселилось плем'я Баварів. У 6-8 ст. Баварія входила до Франкської держави. У 1793 році баварські герцоги взяли участь у війні проти революційної Франції, а пізніше виступили на боці Наполеона I. У 1806 р. Баварію перетворено на королівство. У австро-пруській війні король Баварії підтримав Австрію, але 1871-го року Баварія увійшла до складу Німецької імперії. Тепер баварська Земля входить до складу Федер. Республіки Німеччини, що складається з 10 Земель. Як і кожна земля — Баварія має свою конституцію і своє законодавство, парламент (ландстаг) та уряд. Столицес Баварської Землі є Мінхен.

Дуже зруйнований бомбардуванням під час Другої світової війни, Мінхен відновлений і розбудований так, що не можна впізнати. Розташований над річкою Ізар (притока Дунаю), з населенням 1,300 тисяч (всього в Баварії біля 11 мільйонів), Мінхен — один з найбільших промислових центрів Федерат. Німеччини й важливий вузол залізничних, повітряних, автомобільних сполучень міжнароднього значення. Провідне місце у промисловості займає машинобудування.

Мінхен — один з найважливіших культурних центрів ФРН. У місті університет з 1472 року, вищий політехнічний учбовий заклад, відома на весь світ Академія мистецтв, велика картинна галерія, музеї. Заснований у 12-му ст. Мінхен на лівому березі Ізару зберіг старе місто з вузькими вулицями, але навколо нього, по обох берегах ріки, нове місто з широкими вулицями й парками вже з 19-го ст. Приковують увагу туристів історичні пам'ятки — це стара ратуша з 1470 року, церкви (Петерскірхе 1278-1368 рр., Фравенкірхе 1468-88 рр.), замок Німфенбург з 17-го ст., німецький музей 1908-25 рр., Будинок мистецтва 1937 р. і чимало інших імпазантних споруд.

Якщо Мінхен німецький є одним з визначних промислових і культурних центрів Федер. Респ. Німеччини, то Мінхен український є Центром для української еміграції цілої Європи, навіть і для українського Риму, як, у свою чергу, поважного релігійного центру в аспекті майбутньої української християнської державности. І не тільки Європи, а й для української діаспори в усіх поза Україною країнах поселення українців. Нема потреби перелічувати політичні, видавничі, пресові, освітні та інші культурні заклади українського Мінхену. Досить вказати на Український Вільний Університет, відомий в науковому світі не тільки Німеччини, а й поза нею, і на низку центральних політичних організацій, що керують діяльністю усіх політичних організацій на всіх континентах. Всі більші міста в Європі з українськими поселеннями з їх установами — все лине до Мінхену, з яким сполучені ідейно українські Париж, Сарсель, Лондон, Мадрид, Брюссель, Амстердам, Роттердам, Ульм, Відень та інші міста Європи, в яких є українські життєві осередки, зокрема Копенгаген, Стокгольм, Осло та інші. До української Європи (саме до Мінхену й Риму) тягнуться найбільше українці, скажемо, з Австралії, а навіть і Південної Америки.

На тлі такої українсько-емігранської дійсности Мінхен

**Відвідини Сарселю. Д-р В. Кубійович з Левчуками.
Світлила п. Дарія Сіак-Кубійович.(Нині вже
покійна)**

має стати центром нашої уваги в розумінні розбудови в ньому України. Німеччина найбільш підходяще для цього місце. Німці знають Україну, а українці знають Німеччину. В Німеччині найліпше знають наші взаємини з Польщею і Москвою, знають про наші споконвічні прагнення до самостійної державности, бо німці протягом своєї і нашої історії перебували в добрих і лихих стосунках з нами. Науковці Німеччини докладно знають Схід Європи, ролю і значення України в ньому й тепер продовжують поглиблювати свої знання. Таким чином є всі сподівання, що німецькі наукові дослідники були б добрими партнерами в дослідах наших українських науковців України й одночасно країн Сходу Європи. Центром таких дослідів і має стати Український Вільний Університет (УВУ).

УВУ придбав для своїх академічних зайнять вартісне приміщення, в доброму районі міста. УВУ має поважну професуру на чолі з енергійним відомим науковцем-професором д-ром В. Яновим. УВУ вже від довшого часу співпрацює з професорами університетів і учбових закладів Німеччини. Іншими словами, працю в потрібному для України напрямку вже розпочато. Для розгорнення тієї праці на вищу скалю необхідні більші кошти. Мільйоновий фонд, заповіджений Університетом і був би тим мінімумом для розгорнення наукової праці, так потрібної для опрокинення московських фальсифікацій про Україну. В розмовах з відповідними мінхенськими діячами ми зайвий раз переконались в доцільності таких акцій зі сторони українців і тому пишемо про це.

Говорячи про Український Вільний Університет в Мінхені, не можна оминати значення для Української Справи Українського Католицького Університету в Римі. Український Рим має стати нашим Центром в аспекті визвольних змагань нарівні з українським Мінхеном. УКУ ім. папи Климента не є справою тільки українських католиків, а всіх українців, тобто не тільки УКЦ, але й УАПЦ. Бо завданням Університету в Римі є те, до чого прагнуть обидві наші Церкви — а саме: уникнути й позбутися латинізації і обмосковлення наших Церков і відновити в них Український Національний Дух, не загострюючи покищо проблеми канонічної підлеглости.

Підтвердження цих прагнень Українського Риму я почув з уст о. д-ра Івана Гриньоха в розмові 11 травня в УКУ, після Служби Божої, відправленої ним у церкві св. Софії. Отець Гриньох спростовував московсько-советські наклепи про наміри «окоатоличення» України, про якісь «спеціальні завдання» укра-

їнських католиків у справі релігії. Нашим завданням, — казав о. Гриньох, — є в самостійній Україні відновити Українську Національну Церкву часів митрополитів Петра Могили й Сильвестра Косова, очистити Православну Церкву від московського намулу, а Католицьку нашу Церкву застерегти від латинізації. По виконанні цих завдань само собою прийде до об'єднання в Єдиній Українській Національній Церкві. Я міг тільки висловити зауваження про недостатню пропаганду завдань УКУ і Церкви св. Софії при ньому, в наслідок чого ще існують церковно-релігійні антагонізми в лоні української еміграції.

І справді, відродження православної Церкви в Україні в XVII ст. завдячує тому, що провідники її виховані були в школах Заходу, на організаційних і ідейних засадах римо-католицької Церкви. Сам Петро Могила (1596-1647 рр.) син молдавського господаря (князя), дістав освіту в Парижі. Петро Могила поширив Київську друкарню, Братську школу зреформував у колегію по типу західньо-європейських високих шкіл, з наукою на латинській і грецьких мовах. Яко філії Київської колегії закладено колегії у Вінниці на Поділлі й у Крем'янці на Волині. Могила вирядив стипендистів за кордон для докінчення там студій, і по повороті вони ставали професорами колегії. Біля колегії згромадився ряд видатних теологів і вчених, з поміж них ще за життя митрополита виступили талановиті діячі на церковно-громадській ниві. (Д. Дорошенко, Нарис історії Христ. Церкви, ст. 73).

Історія відродження православної Церкви в Україні в XVII столітті загально відома. Під проводом великих, на західніх взірцях вихованих, організаторів, типу Єлисея Плетенецького, Петра Могили й інших, православна українська Церква придбала те, чого їй досі найбільше бракувало, і що було головною причиною її упадку: 1 — релігійне виховання, 2 — освіту, 3 — дисципліновану організацію і 4 — уміння обходитися без залежності од влади світської і політичної піддержки цієї влади. (В. Липинський, Релігія і церква в історії України, ст. 33). І далі В. Липинський наголошує: Позитивним в історії української православної церкви треба вважати діло київського духовенства... діло Могилянської Академії, що стільки місця уділяла наукам латинським; що вводила західній, активний дух і західню дисципліну в організацію православної церкви... Негативним єсть всякі зненависники унії і латинства настільки, що в ім'я цієї зненависти вони кликали на Україну московську до-

помогу, і в той спосіб — себе заганяли в Москву, а католиків у Польщу. В історії унії позитивним є те, що здержувало її надто велику агресивність та хотіло зберегти єдність національну (в мові, обрядах, традиціях) з православними... Рівнож більше уваги слід присвятити великим для української нації заслугам унії в часах, коли ставши в Західній Україні вже вірою батьківською, традиційною, вона в найтяжчих часах нашої історії захищала своїх вірних, як від повного спольщення, так і повного помосковлення. Негативним натомість є всі прояви з ненависти унії до православних, чого наслідком була полонізація і латинізація самих уніятів та зріст на Україні православної москвофільської реакції». (Там же, ст. 61).

Українська Католицька Церква під проводом Патріярха Йосифа І, заснувавши Університет і Церкву св. Софії у «вічному місті» Римі, вірно определила свої завдання супроти українського народу. У XVII ст. Українська Національна Церква допомогла світській владі позбутись татарського й польського лихоліть, так у другій половині 20-го ст. Українська Національна Церква допоможе нашим матеріальним силам визволити Україну з-під большевицького лиха та втримати Українську Соборну Самостійну Державу на довгі віки.

Наш святий обов'язок всіми силами підтримати університети в Мінхені й Римі ідейно й фінансово.

З Мінхену ми виїхали експресом в годині 14:30. Переїздили Бухльое, Кауфбойрен, в якому я прожив 6 років після II світової війни, Кемптен, пам'ятний кривавою репатріаційною трагедією в 1945 році, Ліндав, побережжям чарівного Баденського Озера й в годині 19:30 були вже Цюріху. Був це понеділок, 19-го травня 1975, другий день Зелених Свят за Григоріанським стилем. Повно людей у святковому настрої проводили час на узгір'ях цієї прекрасної природи. Все живе тишилось весняним розквітом.

Нам було заборонено оселюватись в готелі, і ми опинились в резиденції родини високої інтелігентної, побут якої відзеркалює життя високих аристократичних родин в Швейцарії, вірніше чи зрозуміліше для нас — родин високої швейцарської інтелігенції. Досить простора садиба, а посередині триповерхова вілла, до того з добре обладнаною пивницею. Про комфортабельне умебльовання не треба й говорити. Нас більше притягали такі речі, як: велика книгозбірня в різних мовах, рояль, музичні оркестрові інструменти з підставками для нот — зброя двох милих доньок господарів, на стінах портрети батьків,

дідів і прадідів. Чимала кількість української літератури, портрети й різні вишивані прикраси — відразу нагадують вам Україну. Читач, очевидно, вже догадується, де ми знайшлися: так, ми були в гостині наймолодшої дочки св. п. Гетьмана Павла Скоропадського, народженої вже в Швейцарії, Гетьманівни Олени та її чоловіка — директора одного з газетних видавництв у Цюріху.

Гостинні господарі запросили нас на відкриту веранду, але під дахом, з якою ми милувались прекрасною панорамою на озеро й на місто Цюріх, розташоване на узбережжі озера з тією ж назвою. Так за склянкою вина почались розмови на різні номінантні теми про стан в країнах центральної і західної Європи, про стан в країнах Східної Європи й в республіках Советського Союзу. Господарі часто подорожують: — майже кожного місяця бувають в якійсь країні центральної і західної Європи. Наприклад, перед нашим приїздом вони відвідали Мінхен і Париж, а в перших днях червня 1975 були в Амстердамі (Голляндія). Коли б списати їх враження і спостереження, то була б цікава книжка журналістичних нарисів.

Крім загально-інформаційних розмов протягом трьох днів, переведено чималу роботу, пов'язану з пошуком і впорядкуванням архівів та матеріалів в них, що стосуються періоду Визвольних Змагань України 1917-1921, про що годі оповідати, бо це не входить до нашої теми.

Очевидно, варто сказати кілька слів про цю чудову країну й про місто Цюріх, що притягають маси туристів. В давнину кантони Швейцарії були роздрібнені й перебували під займанщиною сусідів. Лише в 1291 році кілька кантонів уклали Вічний союз, що став основою Швейцарської конфедерації. В ході Швейцарської (або Швабської) війни в 1499 році проти Швабського союзу Швейцарія фактично стала незалежною державою. Міжнародне визнання Швейцарія дістала за Вестфальським миром в 1648 році. Як відомо, Швейцарія була великим центром Реформації — в частині кантонів запанував протестантизм (У. Цвінглі — в Цюріху, Ж. Кальвін — у Женеві). Під впливом французької революції та окупації Наполеоном, Швейцарія була Гельветичною республікою, яку ліквідував Наполеон в 1803 році, і Швейцарія стала Союзом 19 автономних кантонів. Віденський Конгрес 1814 до 1815 визначив кордони Швейцарії, близькі до сучасних, приєднав ще три кантони, і визнав її «вічний неутралітет». З таким статусом і з 22 кантонами Швейцарія живе й понині. Кожний кантон має свою консти-

туцію, парламент, уряд, але править країною федеральний уряд в Берні в межах федеральної конституції. Всього населення у Швейцарії тепер біля 6,5 мільйона.

Швейцарія господарсько добре упорядкована. Швейцарська культура й література розвивається чотирма мовами: німецькою (з 13-14 століття), французькою (з 15-16 століття) італійською (з 16 століття) і ретороманською (кантон Гравбінден, з 16 століття). Цюріх найбільше місто Швейцарії (біля 500 тисяч населення), в якому розвинене різноманітне машинобудування і різні види промисловости. Цюріх — значний культурний центр: університет із 1833 року, вища технічна школа, консерваторія, музеї. Цюріх — колишній центр російських революціонерів. Тепер вся Швейцарія є центром розвідок світових потуг і одночасно центром зосередження світового фінансового капіталу. Дорожнеча не менша на всі товари й продукти ніж у решті країн Європи. Сучасна позитивна сторона — швайцарці не жаліються на злочинність, більш-менш усюди спокійно. І населення в матеріяльних достатках, кажуть: «у Швейцарії бідних нема», хіба деінде серед селян у горах, а загально всі верстви населення матеріяльно забезпечені й в старості.

Шкода було покидати гостинну родину й чудове місто навколо мальовничого озера, яке кілька разів переїздили на човнах у товаристві Високодостоїнної Пані Олени. Але треба було прямувати далі.

БРІССЕЛЬ — АНТВЕРПЕН

В 10:00 годині вечора експресом з Цюріху вирушили ми до Базелю, прикордонного міста перед Францією, де була затримка на дві години для контролі. в 1:30 годині ночі вирушили на Страсбург і Люксембург і в годині 8:30 прибули до Брісселю-Норд. За 10 хвилин вже були в досить бідній кімнаті невеликого готелю за 12 долярів денно, а в годині 9:30 вже сиділи в автобусі загальної тури по місті.

Українські туристи в Європі не повинні оминати Бельгії, зокрема її столицю Бріссель і хоча б одне з більших міст крім Брісселю, наприклад Антверпен, яке має 600 тисяч населення — друге по величині місто Бельгії. У Брісселю тепер 1,200,00 населення з передмістями. Повинні відвідати Бельгію, бо історія боротьби за самостійність дуже подібна з історією України. Бельгія, як і Україна, була довгі віки під займанщиною сусідніх держав. В середні віки Бельгія перебувала в складі

Франкської держави; за Верденським договором 843 року була поділена між Францією і Льотарингією; в 13-14 століттях за неї боролись між собою Франція і Англія: в 15 столітті стала володінням імперії Габсбургів, а пізніше — Еспанії. Після війни за еспанську спадщину, за Утрехтським миром в 1713 році, Бельгія була приєднана до Австрії і знову включена до складу імперії Габсбургів. У другій половині 18-го століття в Бельгії почала набирати сили кляса заможних людей — промисловці, торговельники, продукуючі землевласники, і ця кляса під впливом французької («буржуазної») революції завуршилась у напрямі змагань за самостійність Бельгії. Одначе, після падіння Наполеона, рішенням Віденського Конгресу (1814-1815) Бельгія була об'єднана з Голляндією в єдине королівство — Нідерлянди під владою голляньського короля Вільгельма I. Але бельгійська «буржуазія» продовжувала змагання до самостійности й в 1830 році, в наслідок революції, здобула незалежність Бельгії.

І тепер «буржуазна» Бельгія процвітає. Головою держави є король, який затверджує закони, має право розпускати парламент, призначає міністрів та суддів усіх інстанцій. Законодавча влада належить парламентові. В країні діє пропорційна виборча система. Згідно з діючою конституцією з 1831 року, виконавча влада належить королеві в особі його уряду.

А Україна? Україна так само під впливом російської «буржуазної» революції, перевела українську революцію, але українські демократи-соціалісти, монополізувавши перебіг і провід в революції у своїх руках і захопившись ідеями т. зв. «народо-правства», соціалізму й інтересами виключно «трудового народу-пролетаріату», відсторонили від управління а навіть стероризували свою «буржуазію» — більших і середніх землевласників, промисловців, торговельників, фінансистів і взагалі заможні й продукуючі шари населення, в наслідок чого Україна опинилась знову в складі московської метрополії (колонії) і в системі соціалізму, до якого прагли. І Україна гине!

А Бельгія? Як виглядає столиця «буржуазної» Бельгії — Бріссель? Ми мали кілька тур по місті, а в тім і у Ватерльоо. Бріссель — величаве місто! Воно поділяється на Старе й Нове місто. Автовий рух і по скількості машин, і по швидкості — шалений! Старовинні церкви. Ми оглядали катедру св. Михаїла, яку почато будувати в 1226 році й протягом 300 років все прикрашувано шедеврами мистецтва. Грандіозні споруди державних установ, банків, крамниць. На площі Грейт Маркет —

прекрасний будинок Управи міста, величні будинки в готичному стилі, а дім банку оздоблений зовні позолотою зі широкого золота. Багато пам'ятників є присвячені національним героям, багато арок і Королівський палац, в якому тепер міститься національний музей, заснований в 1697 році. Багато добре втримуваних будинків ще з 14 століття. Збереглося чимало мурів з 11 століття. Ми оглядали одну церкву з 12 століття. Красуються споруди, що збереглися від Світової виставки в 1958-му році, яка була вельми успішною, бо тоді цю виставку відвідали 42 мільйони людей. Вражають своєю величиною готель Шаратон (американська фірма), на партері якого й підвальних поверхах такі люксові крамниці, яких ми не бачили в Європі. Будинок Європейського Спільного Ринку є модерний, грандіозний і містить шість тисяч бюр. Як відомо, в Брісселі перебуває Головна квартира НАТО. Якраз у тому часі відбувалось одне із засідань НАТО. Одночасно в Брісселі відбувався Всесвітній науковий конгрес. І не безпідставно провідники тур заявляли, що тепер столиця Бельгії, Бріссель, є «світовим центром політики, економіки й культури».

Мали ми екскурсію і до Ватерльоо — поселення в 20 кілометрах на південь від Брісселю. Це місце, де 18 червня 1815 року відбулась історична битва між англо-голландсько-пруським військом (70 тисяч люду) і французьким військом Наполеона (72 тисяч війська). Тоді французька армія зазнала поразки, Наполеон був висланий на острів св. Олени, а на престол у Францію вдруге повернулись Бурбони. На цьому місці споруджено високу піраміду, на 3-му поверсі якої ми бачили панораму перебігу битви роботи французького маляра Люїса Дюмовліна. Панорама залишає величезне враження. Бачиш в перспективі широчезні простори поля і поселення Ватерльоо й повну картину бою всіх родів військ, з трупами людей і коней та розторощеним транспортом.

І передмістя Брісселю прекрасні. Наприклад, передмістя Скарбек само по собі виглядає імпазантним містом. Все втопає в парках, зелені й квітах. До Ватерльоо ми їхали алеєю через парк-ліс величиною в 10 тисяч акрів. Ще здалека видно піраміду заввишки 144 метри й в діаметрі 100 метрів, на 3-му поверсі якої оглядали панораму битви. Повертались з Ватерльоо іншою дорогою і та сама велич парків, скверів, гарних будинків. І скрізь вражає чистота на вулицях, в парках, в подвір'ях; ми бачили, як господині мили намиленою водою ганки й хідники проти дому.

Крім платних тур, ми багато ходили самі по місті. До Королівського Музею Витончених Мистецтв Бельгії ми їхали підземкою (метром). Такого комфортабельного метро ми не бачили в жодному місті Європи. Це підземна вулиця, добре освітлена, а стації виглядають як розкішні сквери, з лавами й різними прикрасами. Курсують не поїзди, а як трамвайні вагони. Кіюски з літературою, напоями для прохолоди, привиходах і входах — скрізь ескаватори. З метро ми вийшли завчасно й до згаданого Музею ішли кільканадцять хвилин пішки. Не знаєш до чого більше приглядатись, бо скрізь — будинки, площі великих масштабів, імпульзанти архітектурно. Дійшли до Королівської площі, з одного боку якої великий розкішний парк з фонтанами, а з другого — Королівський палац (зимовий) вражає зовнішньою красою. Цет. зв. Верхнє місто, де розташовані палаци, парламент, будинки міністерств, банки, навколо доми аристократії. Натрапили на ансамбль Великої площі з ратушею (1401-1454) і будинками гільдій (1696-1720 роки). З пізніших споруд (19-го століття) кидаються у вічі Палац правосуддя, Музей старого мистецтва й скульптури та багато інших.

Врешті дістались до Музею. Оглянули чотири поверхи. Тієї кількості та краси прекрасних скульптурі чудових картин малярства — не можна переказати! Чомусь людей було мало й ми не платили за вхід. В Музеї найімпульзантише представлено флямандське образотворче мистецтво флямандських мистців 17-го століття, якому передувало мистецтво Нідерляндів (Голляндії) — прекрасні полотна Рубенса, Ван Дейка, Снайдерса, Йорданса та інших.

Бельгія, не дивлячись на свою малу територію (30.5 тис. кв. кілометрів — у 20 разів менша від території України) і тільки 12 мільйонів населення (в чотири рази менше ніж в Україні), країна з високо розвиненою технікою та промисловістю, з високим ступнем концентрації виробництва й капіталу. Бельгія в центрі Європи, а Бріссель — в центрі країни, на річці Сені (басейн Шельди), на перехресті важливих транспортних шляхів. До Брісселю підходить дев'ять залізниць і 11 автових доріг, а через канал місто пов'язано з морем через гирло Шельди. Власне, географічним положенням в Європі й пояснюється всебічний розквіт міста Брісселю.

По дорозі до Нідерляндів, мизупинились на один день в Антверпені. Прибули в ранці й відразу на туру по місті на цілий день. Провідник виявився добрий, охоче відповідав на запитання і ретельно показував головне. Антверпен — місто в Бельгії, в пониззі ріки Шельди — важливий промисловий центр, один з найбільших портів і транспортних вузлів Європи. Біля 600 тисяч населення з передмістями. В місті розвинені всі види промисловости. Найбіль-

ше вражає портова частина міста. Антверпен, помітно для туриста, поділяється на Старе й Нове місто. У першому — вузькі вулиці, із стародавніми будинками, часто з мурами з римських часів, а в другому — широкі вулиці, бульвари, парки й високі модерні споруди.

Ми захоплювались величиною порту, що тягнеться на 24 кілометри. Вантажооборот порту досягає 45-50 мільйонів тонн щорічно. Не менше враження роблять такі споруди, як Колоніальний Університет, Комерційний Інститут, Академія Мистецтв. Або, історичні пам'ятки — готичний собор (1352-1616), велична церква св. Яква (1491-1656), ратуш в стилі Відродження (1561 до 1565). Ми ще оглядали будинки-музеї Рубенса (1611-18) і друкарів Плантен-Моретюс (16 до 17 століття). П. Рубенс народився в Німеччині, але жив в Антверпені і мав свою резиденцію, як на ті часи, в багатому палаці. У ньому картини Рубенса, його портрети різних майстрів, меблі й устаткування з часів геніяльного маляра. В одній із кімнат висить картина Рубенса «Адам і Ева», яку він створив, коли йому було 21 рік. Оглядали ательє, де творив геніальний Рубенс. Узагалі бачили багато того, що нас дивувало. Наприклад, провідник вказує на один з королівських палаців, в якому в 1811 році перебував Наполеон Бонапарт. Або: бачимо будинок, дуже гарний у стилі Ренесансу, побудований в 1577 році, а тепер в ньому є найдорожчий ресторан, звичайно, для багатих. В усіх містах Європи ми бачили подібне до цього, коли старе не руйнується безцільно, а реставрується і пристосовується до нових потреб людини. В цьому запорука нормального життя і розвитку нації.

НІДЕРЛЯНДИ (Голляндія)

З Антверпену бельгійського королівства ми подалися до королівства Нідерляндів (Голляндія) і прибули до Амстердаму надвечір в суботу, 24 травня 1975. З двірця поїхали до пансіону за 16 доларів на добу з добрими сніданками. Господар — інженер вужчого фаху, мав до винайму 4 кімнати. Льокатори всіх кімнат були симпатичними туристами, з якими обмінювались думками про бачене. Того дня вже нікуди не ходили, бо були втомлені інтенсивними оглядинами Антверпену.

Територія Голляндії трохи більша за Бельгію. Площа без внутрішніх вод (32.5 тис. кв. клм., а з внутрішніми водами — 40.9 тисяч кв. клм.). Населення тепер понад 12 мільйонів. Сто-

лиця — Амстердам, але резиденція королівського двору й уряду — місто Гаага. Туристові необхідно знати відмінність природи Голляндії. Її територія — це низовинна рівнина, що є західним продовженням Північної Німецької низовини. Звідси й назва Голляндії — Нідерлянди. Близько 40 відсотків площі країни лежить нижче рівня моря. Лише на півдні є передгір'я Арден заввишки до 320 метрів. Вздовж узбережжя Північного Моря простягаються ланцюги піщаних островів, відділених від материка мілководдям (під назвою: Вати). Низовинні простори, що лежать нижче рівня моря і захищені від моря узбережними дюками й дамбами, називаються маршами, освоєні ділянки їх для сільського господарства, називаються польдерами. Для осушення моря створено мережу каналів з системою насосів, що приводяться в дію вітряками. Канали й вітряки — традиційна ознака голляндського краєвиду. Але, як у Венеції — вітряки кількісно зменшуються і замінюються новою технікою. І коли ви курсуєте, наприклад, на просторах між Амстердамом, Роттердамом, Гаагою та іншими містами, то бачите ту суцільну систему каналів ширших і вузких, що оточують участки пасовиськ, городів та інших угідь, на яких пасуться табуни корів і працюють сільські господарі. І часто бачите квіти, традиційні для Голляндії — тюльпани.

Населення Голляндії — господарне й працювате. Голлянци або нідерляндці разом із спорідненими з ними флямандцями, творять нідерляндську націю. У 1581 році Нідерлянди визволились з-під еспанського колоніального володіння в окрему республіку й в 1648 році за Вестфальським миром дістали визнання державної незалежності. В 1806 році Наполеон I обернув Голляндію в монархію і королем настановив свого брата Людовика, а в 1810 році включив Голляндію до французької імперії. Після падіння наполеонівської імперії, за рішенням Віденського Конгресу в 1814-1815 роках, Голляндія та Бельгія були сб'єднані в Нідерляндське Королівство, із входженням Люксембургу на правах унії, що припинилась в 1890 році. І як уже було сказано, в 1830 році — шляхом революції — Бельгія відокремилась і Нідерлянди залишилися державою у теперішніх межах.

АМСТЕРДАМ

Місто Амстердам — найбільший економічний культурний і політичний центр Голляндії — біля 900 тисяч населення. Амстердам розташований на південно-західньому березі затоки Зей-

дер Зе, при впадінні до неї ріки Амстелу. Амстердам з'єднаний каналами з Північним морем та Рейном. Велике промислове місто, зокрема будівництво суден, морських та річкових машин і двигунів. Великий порт, залізничний вузол та збіг лентунських ліній з великим і гарно-модерним аеропортом. Місто Амстердам теж центр культури й мистецтва Нідерландів. Архітектурно — місто рівне, 3, 4, 5-поверхові будинки, чимало 7 до 8 поверхових, але не впадають в очі хмаросяги — їх дуже мало. Все місто на каналах, яких більше ста, звичайно, штучно збудовані. Найстаріший канал побудовано 1425 р. Близько 500 мостів перетинають канали в Амстердамі. Ми взяли туру по головному каналові. З корабля оглядали споруди міста. По боках стоять стародавні кораблики, стоять без вжитку, правда на деяких розміщено котів Т-вом Опіки над тваринами. Дивно було бачити це. Провідник добре інформував. Він вказував і відзначав стародавні будинки 13-14 століть. Показав нам квартали люксових готелів і приватних домів, в яких тижнева оплата за кімнату сягає від 500-1000 гульденів і більше. Запливали до порту й бачили великий корабель, величний, білого кольору, під назвою «Леонід Собінов».

Не все ми оглядали в Амстердамі, що плянували, бо чимало історичних і культурних пам'яток ще не було приготовано до відкриття туристичного сезону, що починався 1 червня, а друга причина та, що чимало з них була закрита для ремонту в порядку підготовки до відзначення 700-ліття Амстердаму, яке припадає на жовтень цього року. Але й так чимало бачили цікавого.

Випадково сполучившись з туристом з Копенгагену, симпатичним мужчиною, за професією — артистом драмат. театру, в його товаристві ми оглянули «Португальську Синагогу Амстердам Ао: 1675. Зовні й внутрі велична споруда, гарно уряджена відповідно до молитовних вимог. Все — лави, підвищення, катедри для рабіна, кантора й хорів, балькони, підсвічники й люстри — праця висококваліфікованих майстрів-мистців. Солутник наш — жидівського походження. Він оповідав нам, що ця велична синагога була збудована 1675 р. жидами, яких вигнано з Португалії і Іспанії, а вільне місто Амстердам тодішньої республіки Нідерландів прийняло їх на поселення. Засновники Синагоги — багаті жиди, в руках яких торгівля і виробництво діамантів широко розвинуте в Амстердамі й Газі.

У старовинній частині Амстердаму оглядали ціле містечко спеціально для старих людей — перше й єдине в Європі. Пер-

ший будинок у містечку з 13-го століття. Всі будинки 2-3 поверхові з високими дахами, добре устатковні. У містечку дві церкви — протестанська й католицька, в якій ми й помолились. Оглядали протестанську церкву, висотою 85 метрів, яку побудував імператор Максиміліян I з династії Габсбургів (1459-1519 рр.). Імпозантна й внутрі розкішна споруда.

Але найбільшим нашим задоволенням було оглядаючи в Амстердамі «Національний Музей Нідерландців». В ньому найбагатша й найвизначніша збірка голлянської школи живопису, понад 1700 картин, у тому числі картини Рембрандта, Рубенса та інших видатних живописців. Це була неділя і в музеї було повно людей. По силі мистецтва, здається, тут найбільше враження дістає глядач.

Якраз стоїмо в залі творів Рембрандта, коли чуємо країнську мову. Підходимо до групи людей, біля яких інтелігентний мужчина років 35-40. Питаю — звідки ви? Зі Львова, — каже. З ним — молода жінка. Зав'язується розмова. Виявляється, що група людей з СССР в цей момент була в музеї. Питаю — хто ви? Відповідь: «Я інженер зі Львова». Я: Ми бачили в порту корабель «Леонід Собінов». Інж. : Оце ми ним приїхали. Я: Яке у вас враження з баченого тут? Інж. : З картин Рембрандта? Я : Ні, з Голляндії. Інж.: Добре! Я : Що нового у Львові, які зміни від 1944 р., коли я там був? Інж.: В центрі міста — ніяких, так як і було, а на окраїнах багато нових житлових будинків. Я : Яке враження з Амстердаму? Інж.: Добре, все цікаве для нас. Я : Преса пише, що у советському будівництві багато недоробок? Інж.: То буває.

Раптом наближається друга група до нас. Один з них каже: «а ми з Архангельська й наш корабель в порту». Чоловік говорить по-московському, а двоє-троє молодих мовчать, тільки підтакують». До них підходить жінка, молодиця років з 30 і заговорила по-українському, заявивши, що вона теж з чоловіком приїхала з Архангельська. Я: О, яка ви гарна, справжня українка! Молодиця приємно й з задоволенням сміється, сміються всі, і каже: «Я з Ворошилограду, з України, але працюю в Архангельську». Друга жінка: «Приїздіть до нас в гості. Я: «Страшно!» Молодиця: «Ні, тепер не страшно, всім можна їхати до нас». Я: «То треба подуматм». Всі щиро засміялись. В цей момент підійшов грубий чолов'яга й відрубав: «Пайдьом, нема чоґо баясти розводіть». І всі слухняно рушили від нас. Але дехто з них часто оглядались, спостерігали нас, моргали, кивали головами, тим виказуючи ширість до нас. Того грубі-

яна-провідника ми бачили, як він бігав по музею, очевидно збирав до купи групу. І ми були задоволені, що побачили людей з України; з інженером була жінка з Одеси. Вони хотіли з нами гворити й коли б не провідник — розмова затяглася б.

Вийшовши з музею, ми аж до пізнього вечора оглядали чудове, надзвичайно культурне місто Амстердам.

РОТТЕРДАМ

Роттердам — місто в Нідерляндах (одну годину й 10 хв. їзди поїздом з Амстердаму), розташоване на північному рукаві дельти Райну. 640 тис. населення. Роттердам — один з найбільших ортів світу (друге місце після Нью Йорку), довжиною припливів на 34 клм. Великий вузол водних, залізничних та шосейних шляхів. Роттердам і його передмістя мають високорозвинену різноманітну промисловість, зокрема машинобудування і хемічну й є великим торговельно-фінансовим центром. Багато банків. Багато прекрасних споруд. В Роттердамі — Нідерляндська вища економічна школа; історичний, мистецький та інші музеї. Центр міста був сильно збомбардований під час війни, але вже цілком імпазантно відбудований. Оглядали чудову протестанську церкву «Гроте ов Ст. Лавренскерк», яка теж була збомбардована, але року 1949-го відновлена. Оглядали й старовинну церковцю, в якій пілігрими молились в день відпливу в 1620 р. до Америки; церковця стоїть над самим каналом.

Оглянувши все визначне в місті, ми вирішили побувати на цвинтарі, де поховано Євгена Коновальця. Але не знаємо, де то є. Почали питати людей. До речі, не тільки в Роттердамі, а й по всій Голляндії майже всі володіють англійською мовою. Нарешті натрапили на інтелігентного пана років 40-45, який — після запитання про цвинтар і вияснення особи св. п. Євгена Коновальця — псдумав хвилину й відповів: «я не знаю..., але ходім». Ми прямували вулицями з ним хвилин 10-15 до запаркованої ним його машини. Заїхали до одного цвинтаря, але там не поховано Є. Коновальця, але сказали, де саме. Наш добродій повіз нас до вказаного цвинтаря. В конторі того цвинтаря нам вказали як знайти могилу, при тому повідомили, що вчора, в неділю, 25 травня, навістили могилу багато людей, очевидно українців. Могила св. п. Євгена Коновальця в крайньому ряді, біля каналу. На могилі мармурові хрест і плита, вкрита чотирма великими вінками й кількома букетами квітів. Проти могили лава, на якій вже сидів місцевий чоловік, з яким відразу заговорив наш добро-

дій. Коли ми стояли й хрестились перед могилою, ці двоє людей вшанували Покійника вставанням. Ми жаліли, що забули про роковини смерті й не знали про вчорашні відвідини українцями могили, бо ми могли б також вчора побувати в Роттердамі.

Ми поговорили з роттердамцями і наш добродій повіз нас до центру міста, де ми його вперше зустріли. Виявилось, що на тій же вулиці, візаві стоїть новий імпозантний готель, недавно збудований на місці старого, зруйнованого готелю, коло якого вбито Євгена Коновальця. Про це нам розповів наш добродій. Ми попросились з ним, сердечно подякували за добро, вчинене нам. Вже з Філядельфії написали йому ще й одержали відповідь, з припискою по-російському від його господині. Виявилось, що пані, по прізвищу Іванова, з України й вже два рази відвідувала своїх сестер на Донбасі; вона веде подарку цього самітного пана, доброго інтелігентного роттердамця по прізвищу Християн де Вайрес.

ГААГА

Гаага — місто в Нідерляндах, розташоване на узбережній низовині Північного моря, за 3-4 клм. від нього. Хоч столицею Голляндії вважається Амстердам, але в Гаазі — місце перебування королівського двору й уряду країни. Порт, вузол автових і залізничних доріг. Населення біля 650 тисяч. Місто теж з розвиненою промисловістю. В Гаазі перебувають міжнародні установи: Міжнародний суд, Статистичний інститут, а також правління низки великих компаній. Є вищі школи, консерваторія, картинні галерії, королівські палаци й бібліотека. Королева Нідерляндів живе в Сільському палаці за 40 клм. від Гааги. Провідник тури запевняв, що принцеса, коли стане королевою, то буде жити в палаці Гааги, до речі дуже гарному, розташованому у великому парку, що колись був лісом, в якому полювали королі. Гарне враження робить площа Оранського, Вільгельма I. Посередині стоїть величний пам'ятник йому, а навколо доми міністерств та інших урядів. Тут же імпозантний будинок голляндських літераторів. Оглядали будинок з 13-го ст. це «Заля Лицарів». В ньому тронна зала, де засідає королева щороку у вересні при відкритті Конгресу. В залі 11 прапорів 11-ти провінцій нідерляндців. У країні біля 13 мільйонів населення. Тіснота — каже провідник. Тура досягала й околиці Дельфт (5 миль від центру). Це Принсенгоф — замок з 14

ст., спочатку був монастир, а потім резиденція королів. Там жив Вілліям I, Принц оф Орендж і був забитий. Нам показували місце вбивства. Гаага — гарне, багате місто, має багато каналів, мостів через них. Бачили розкішні вілли чужинецьких посольств. І бачили Палац Миру, побудований в 1907 р., в якому відбуваються і тепер міжнародні конгреси.

29 травня, о 3 год. дня, прибули літаком до Лондону. Оселились в парохії Української Кат. Церкви. На аеродромі нас зустріли Начальник Краєвої організації СГД і його заступник, з якими я відбув ділову бесіду на різні політичні теми. Дружина була в церкві на Маївці з дуже гарними співами всією церквою.

30 травня, о 10 год., відлетіли до Філядельфії.

Кінцеве слово: В історії країн Європи дуже багато аналогій, дуже повчальних в дорозі наших прагнень до незалежності України. Їх треба всебічно вивчати, прикладати до нашої дійсності й використовувати в нашій практичній діяльності.

З М І С Т

3	Передмова
5	З подорожі по Європі — 1969, Англія
8	Визначні пам'ятки й особливості Англії
12	Визначні пам'ятки й особливості Франції
19	Німеччина
25	Швейцарія
29	Італія
32	Рим
39	В СУЧАСНІЙ ЕВРОПІ — 1975
40	Мадрид — Барселона
45	Ніцца — Франція
56	Фльоренція
57	Венеція
59	Відень
61	Мінхен і ще про український Рим
68	Бріссель — Антверпен
73	Амстердам
76	Роттердам
77	Гаага
79	З м і с т

3.0